Sør-Aurdal kommune

Budsjett – og økonomiplan 2019 - 2022

Vedtatt i i kommunestyret, sak 061/18 den 18.12.2018

INNHOLDSFORTEGNELSE:

RÅDMANNENS INNLEDNING **4**

BEFOLKNINGSUTVIKLING **10**

ØKONOMISKE FORUTSETNINGER **12**

FINANS **13**

UTGIFTSFORUTSETNINGER **14**

GENERELT OM DEN ØKONOMISKE UTVIKLINGEN, HOVEDTALL **15**

FELLES FOR DRIFTSOMRÅDENE **16**

INTERN STAB OG STØTTE / POLITISKE ANSVARSOMRÅDER **18**

PLAN, NÆRING, UTVIKLING **21**

OPPVEKST OG KULTUR **23**

HELSE OG FAMILIE **33**

INSTITUSJON OG HJEMMEBASERTE TJENESTER **41**

TILRETTELAGTE TJENESTER **45**

TEKNISK DRIFT **49**

INVESTERINGSPROGRAM **52**

FINANSIERING AV INVESTERINGER **55**

Justeringer etter kommunestyrevedtak 18.12.18:

Kommunestyret ønsker ikke økning av eiendomsskatten ut over 3,5 promille. Forslaget til økning på 0,25 promille i 2021 og 2022 fjernes, og dekkes opp med mindre avsetning til disposisjonsfond disse to årene.
Det er naturlig at behov for endring av skattesats ses i sammenheng med revidering av handlingsregel for eiendomsskatt i år 2021.

Kommunestyret ønsker i budsjettet for 2019 følgende tilleggsbevilgninger:

Barnehage: For å kunne ha mulighet til å ta inn barn i løpet av året avsettes 200.000 kr til dette formålet.
Punkt 11 i vedtaket
Kor og korps: 100.000 kroner bevilges til refusjon av dirigent. Timesats for egenandel i vedleggsheftet reduseres iht. dette.
Kulturmidler: 100.000 kroner tilbakeføres, slik at total pott for kulturmidler (tilskudd til lag og foreninger, art 1471) blir tilnærmet som i 2018.

Behov for inndekning:	400.000 kr
Innslagspunkt refusjon ressurskrevende tjenester:	350.000 kr
Fra disposisjonsfond:	50.000 kr
Sum:	400.000 kr

Det er gjort endringer i årsbudsjett 2019, budsjettskjema 1A og 1B.

Det er gjort ***endringer*** i øknomiplandokumentet i følgende tabeller:

- ***Eiendomsskatt*** ***s 5***
- ***Hovedoversikt drift*** ***s 9***
- ***Fond*** ***s 15***
- ***Netto driftsresultat*** ***s 15***

RÅDMANNENS INNLEDNING

Rådmannen vil innledningsvis få takke alle involverte som har vært deltakende i utarbeidelsen av økonomiplan 2019 – 2022 og det arbeidet som er lagt ned. Rådmannen setter også stor pris på den entusiasmen og gløden den enkelte ansatte viser i sitt daglige virke for kommunens innbyggere.

Økonomiplanen er et dokument som gir et oversiktsbilde av de økonomiske prioriteringer administrasjonen har skissert. Årsbudsjettet for 2019 er første år i økonomiplan 2019 – 2022. Hovedmålene i kommuneplanens samfunnsdel er brukt som utgangspunkt i økonomiplanen og er også sammenstilt med den enkelte sektors utfordringer fremover i planperioden.

I regjeringens forslag til statsbudsjett legges det opp til overføringer over rammetilskuddet som tilsvarer et handlingsrom for 2019 som for 2018. Det vil si at for Sør Aurdal kommunes vil det ikke, sett i sammenheng med overføringer, skapes et utvidet handlingsrom for det kommende budsjettåret. I tillegg stilles det fra regjeringens side en forventning om effektivisering av driften på 0,5%. For Sør Aurdal kommunes del betyr et slik effektiviseringskrav ca. kr. 1 500 000,- pr år. Stat og regjering ønsker innenfor gitte rammer et særlig fokus rettet mot tidlig innsats i skolen samt psykisk helse og rus. Det er ikke avsatt øremerkede midler til dette. I tillegg tilkommer også bemannings- og pedagognorm i barnehage. Denne nye normen er i forslag til statsbudsjett underfinansiert med om lag 400 mill. Kroner i henhold til de beregninger KS har gjort.

Sør Aurdal kommune har, som mange andre kommuner i Norge, kommende utfordringer sett i sammenheng med demografisk utvikling. Statistiske framskrivinger viser en nedgang i antall innbyggere i arbeidsfør alder og en økning i antallet eldre personer. Videre viser den samme framskrivingen en netto reduksjon i antall innbyggere. Dette er forhold som med tiden vil skape utfordringer når det gjelder å opprettholde et godt velferdstilbud i kommunen med mindre det blir gjennomført tiltak som sikrer god kompetanseutvikling, god og riktig rekruttering, økt kvalitativ vekst i tjenestene samt en riktig organisering av tjenestene til det beste for kommunen samlet sett. Dette vil være innsatsområder som vil være bidragsytende med tanke på å legge til rette for en bærekraftig utvikling av kommunen. Administrasjonen igangsetter dette arbeidet etter vedtak i sak 57/18 - 01.11.18 allerede i desember 2018 med videreføring inn i 2019. En oversikt med konkrete tiltak vil bli presentert våren 2019 hvor tiltakene grupperes etter gjennomføring på kort, mellomlang og lang sikt.

Som et resultat av arbeidet med driftstilpassing og rapport presentert for kommunestyret i juni 2018 er rådmannen godt i gang med administrativ omorganisering. Det forventes at den nye organiseringen med sektororientert tenkning vil være bidragsytende i å legge til rette for en mer helhetlig strategisk tenkning hva gjelder utvikling av tjenesteytingen i kommunen de kommende år.
I forbindelse med den administrative omorganiseringen ser rådmannen det som nødvendig å etablere en funksjon som vil få ansvaret med å koordinere og drive utviklingen av digitalisering og anvendelse at teknologi sammen med tjenesteproduserende sektorer. Kommunen er avhengig av å finne og anvende teknologiske løsninger for til en viss grad å dekke opp for de demografiske utfordringene vi ser komme i fremtiden. Dette området må selvfølgelig sees i sammenheng med andre tiltak som måtte fremkomme jf. sak 57/18.

Sør Aurdal kommune vedtok i sommer oppstart av byggingen av nytt flerbruksbygg med

idrettshall og svømmebasseng. Rådmannen ser dette løftet som et positivt tilskudd til kommunen og til en rekke av de tjenester kommunen gir til både innbyggere og besøkende gjennom hele året. Byggingen av det nye flerbruksarealet vil kreve store investeringer av kommunen som må bæres i årene som kommer. Sør Aurdal kommune har også i årene som kommer behov for nye investeringer spesielt innen VA og Veg samt innen Oppvekst og kultur og Helse og Omsorg. Disse behovene må sees i sammenheng med et synkende innbyggertall og kommunens demografiske sammensetting. Finansielle løft i form av investeringer for fremtidig utvikling av kommunen vil kreve at det skapes et økonomisk handlingsrom i løpet av denne perioden. I økonomiplan 2019 – 2022 ligger det en forventing om en innsparing tilsvarende om lag kr. 7,5 mill. i løpet av fireårsperioden. Rådmannen skal jf. sak 57/18 presentere tiltak som legger opp til en inndekning i planperioden og som samtidig skal sikre kvalitativ utvikling og faglig vekst i alle sektorer.

Sør Aurdal kommune er deltakende i en rekke interkommunale samarbeid. Utviklingen i disse samarbeidene er stort sett jevn, men vi ser at det for planperioden ligger inne en markant vekst i enkelte samarbeid. Vi ser en økt utvikling spesielt innen barnevern, brann og redning samt IKT.

Eiendomsskatt

Inntektsrammene som er gitt i statsbudsjettet er for lave til å kunne videreføre dagens etablerte tjenestenivå, og selv med en økning i eiendomsskatteinntektene klarer vi ikke å videreføre driften uten forholdsvis store endringer og reduksjoner. Det er for alle årene i økonomiplanperioden lagt opp til <u>økning</u> av den differensierte eiendomsskattesatsen for boliger, fritidseiendommer og boliger på landbrukseiendommer på <u>totalt 0,6 promille</u> i økonomiplanperioden.. Dette fordeler seg med en økning på 0,35 promille (opp til 3,25 promille) for 2019 og ytterligere økning på 0,25 promille i 2020 (3,5 promille). Den alminnelige eiendomsskattesatsen for alle eiendommer opprettholdes på 7 promille.

Vedtatte handlingsregler for bruk av eiendomsskatt gir føringer for at ikke all eiendomsskatt skal brukes til ordinær drift, men at det også skal avsettes til disposisjonsfond, investeringer og nærings-/utviklingstiltak. Det er ikke funnet rom til å følge avsetning til disposisjonsfond, samt heller ikke avsetning til investering i den størrelsesorden som handlingsreglene legger opp til.

Eiendomsskatt (i hele tusen)	2018	2019	2020	2021	2022
Drift	11 417	10 698	12 729	12 020	11 251
Avsatt til disposisjonsfond	1 252	3 040	1 999	2 735	3 529
Investeringer	868	868	868	868	868
Næring/utvikling/kultur	4 663	4 780	4 899	5 022	5 147
Sum	**18 200**	**19 386**	**20 495**	**20 645**	**20 795**

For 2019 er det i budsjettet avsatt kr 3,040 mill. til disposisjonsfond, mens det jfr. handlingsregler skulle vært avsatt 4,8 mill. kr. (fra og med 2019 skal avsetning til disposisjonsfond være 25% av eiendomsskatt). Avsetning til investering skal fra og med 2019 utgjøre 10% (utgjør 1,9 mill kr) av eiendomsskatteinntektene, det er heller ikke funnet rom til slike avsetninger i økonomiplanperioden.

Når det gjelder eiendomsskatt fra vannkraftverk så har vi pr 14.11.18 ikke mottatt eiendomsskattelisten med eiendomsskattegrunnlagene for 2019 fra Sentralskattekontoret for storbedrifter. Det er antydet at det vil bli en liten økning i kommunenes inntekter sammenlignet med 2018, grunnet en gjennomsnittlig høyere spottpris (spottpris fra 2012 er byttet ut med spottpris fra 2017).

I statsbudsjettet for 2019 varsler regjeringen en ny økning av grunnrenteskattesatsen fra 35,7 til 37 prosent. Forslaget vil føre til lavere eiendomsskatteinntekter fra vannkraftanlegg. Økt grunnrenteskatt medfører større fradrag i eiendomsskattegrunnlaget og dermed lavere eiendoms-skatteinntekter til kommunene fra vannkraftanlegg.

For å kompensere for kommunenes skattebortfall (380 mill kr for hele landet i 2017 og ca. 190 mill kr for hele landet i 2018) foreslo LVK allerede i forbindelse med statsbudsjettet for 2017 en reduksjon av kapitaliseringsrenten ved verdsettelse av kraftverk. LVK fikk ikke gjennomslag for dette for skattegrunnlag gjeldende for eiendomsskatteåret 2017, og foreslo på nytt en reduksjon i kapitaliseringsrenten (reduksjon fra dagens rente på 4,5 % til 4 %) gjeldende fra og med eiendomsskatteåret 2018. Det ble ikke noen endring for eiendomsskatteåret 2018, og det er i forslag til statsbudsjett for 2019 heller ikke foreslått noen endring av kapitaliseringsrenten gjeldende for eiendomsskatteåret 2019.

I statsbudsjettet for 2018 ble det flertall for et forslag om at verk- og bruk begrepet oppheves fra og med 2019. Dette betyr at alle bedrifter blir næring, og at produksjonsutstyr og produksjonsinstallasjoner fritas for eiendomsskatt. Vindkraft, vannkraft og petroleumsanlegg er ikke omfattet av forslaget. Kommunene må dermed taksere verk og bruk uten produksjonsinstallasjoner og utstyr allerede i 2018 for at dette skal gjelde fra og med eiendomsskatteåret 2019. Det er lagt opp til at det blir en overgangs-/nedtrappingsperiode på 7 år. Sør-Aurdal kommune har foretatt en re taksering av de bedriftene som blir berørt av dette, og ut i fra våre beregninger vil kommunen få en reduksjon i sine eiendomsskatteinntekter fra disse bedriftene på ca. 225.000,- kroner. Dette beløpet vil bli trappet ned over 7 år, med en årlig inntektsreduksjon på ca. 32.000,- kr. Det er sagt at kommunene skal bli kompensert, så å si fullt ut – slik at ingen kommuner skal tape noe særlig på dette. Det er fortsatt uklart hva som ligger i dette, og hvordan dette skal gjennomføres. Undersøkelser utført av LVK og KS antyder at tapet for kommunene blir høyere enn det som er lagt til grunn i budsjettforslaget for 2019.

Den såkalte Statnett II-dommen medførte at kommunens linjenett ble taksert på nytt i 2018. I de nye takstforslagene er eiendomsskatteinntektene til Sør-Aurdal kommune fra våre linjenett redusert med kr 225.000,- pr år.

Regjeringen foreslår i Statsbudsjettet for 2019 å redusere den maksimale eiendomsskattesatsen fra 7 til 5 promille for bolig- og fritidseiendommer fra 2020. Det følger av statsbudsjettet at forslaget om redusert sats ikke skal få betydning for kommunens eiendomsskattesats på vannkraft eller øvrige eiendomsskatteobjekter. Slik forslaget til lovvedtak er formulert vil det imidlertid ramme alle eiendomsobjekter. LVK vil følge saken og påpeke at lovvedtaket må presiseres, slik at det fremgår klart at makssatsen på 5 promille kun gjelder bolig- og fritidseiendommer.

Videre foreslår regjeringen å innføre en obligatorisk regel om å benytte formuesgrunnlag for eiendomsbeskatning av boliger. Siden det ikke fastsettes formuesgrunnlag for fritidseiendommer, må kommunene fortsatt taksere slike eiendommer. Det fastsettes heller ikke formuesgrunnlag for landbrukseiendommer, og kommunene må derfor også fortsatt taksere disse eiendommene.

Regjeringen foreslår også å innføre obligatorisk reduksjonsfaktor i eiendomsskattetakstene på 30 prosent for bolig- og fritidseiendom. Det er tatt ut statistikk fra KomTek på våre eiendomsskattegrunnlag, og dersom dagens eiendomsskattegrunnlag for både boliger, blanda boliger, landbruk bolig og fritidseiendommer reduseres med 30 % vil utslagene bli store for SAK. Da vil eiendomsskattegrunnlaget reduseres med ca. 1,2 milliard og dette vil med 2,9

promille utgjøre i underkant av 3,5 mill kroner pr år. Kronebeløpet vil stige med økende promillesats. Det er i takseringen vår allerede lagt inn et forsiktighetsprinsipp i vedtakene, og vi ligger ut i fra undersøkelser på et gjennomsnitt på mellom 70 – 75 % av markedspris. Siden kommunens eiendomsskattegrunnlag allerede er på ca. 70 til 75 % av markedsverdi, vil det da være merkelig om kommunen skal bli påtvunget ytterligere 30 % reduksjon i eiendomsskattegrunnlaget. Dette vil uansett ikke tre i kraft før 2020.

ØKONOMISKE RAMMER

Kommunen forsøker å følge opp de sentrale myndigheters styringssignaler i forhold til satsing på ulike tjenesteområder, med de forventninger dette medfører. Vi har gjennom flere år hatt en sterkere vekst i lønns- og personalkostnadene våre enn utviklingen i de frie inntektene har gitt rom for. Store investeringsprosjekter er også gjennomført, noe som har gitt kommunen en høy lånegjeld.

Det statlige inntektssystemet fastsetter den enkelte kommunes utgiftsbehov slik det er beregnet i rammetilskuddet.
Det overordna formålet med inntektssystemet er å jevne ut kommunenes forutsetninger for å gi et likeverdig tjenestetilbud til innbyggerne. Ved fordelingen av rammetilskuddet tar en hensyn til strukturelle forskjeller i kommunenes kostnader (utgiftsutjevning) og forskjeller i skatteinntektene (inntektsutjevning).
Omfordelingen som følge av utgifts- og inntektsutjevning skjer gjennom innbyggertilskuddet. Utgiftsutjevningen er grunngitt med at demografiske, geografiske og sosiale forhold gir strukturelle kostnadsforskjeller som kommunene i liten grad kan påvirke. For at kommunesektoren skal kunne gi et likeverdig tjenestetilbud til sine innbyggere, må det tas hensyn til slike strukturelle kostnadsforskjeller når de økonomiske rammene for den enkelte kommune blir fastsatt. Ut fra disse beregningene i inntektssystemet vil Sør-Aurdal være om lag 25 % dyrere å drive enn landsgjennomsnittet.
Med den utviklingen vi ser i de frie inntektene som er beregnet for Sør-Aurdal i økonomiplanperioden 2019-2022 er vi avhengige av å tilpasse driften samtidig som vi må øke inntektene utover skatt og rammetilskudd.

Budsjetterte inntekter fra skatt og rammetilskudd tilsvarer prognosene fra det som er lagt til grunn i regjeringens forslag til statsbudsjett. Dette er usikre tall både for 2019 og resten av økonomiplanperioden. Som beskrevet tidligere er det avsatt mindre til disposisjonsfond enn handlingsregelen tilsier. Dermed er det i mindre grad muligheter for å tilpasse budsjettet i forhold til lavere inntekter.

I forslaget til økonomiplan og budsjett legges det opp til at netto driftsresultat vil utgjøre mellom 0,68 og 0,24 % av sum driftsinntekter i økonomiplanperioden. Måltall for sunn kommuneøkonomi er et netto driftsresultat som utgjør mer enn 1,75 % av driftsinntektene

Utfordringen vår er fortsatt å begrense den årlige kostnadsveksten. Med tidligere vedtatte og foreslåtte investeringsprosjekter vil lånegjelden øke, og det er utfordrende i forhold til å binde opp driftsmidler til renter og avdrag i årene framover.

Med bakgrunn i et lavere bosettingsbehov blir ikke Sør-Aurdal kommune bedt om å bosette flyktninger for 2019. Integreringstilskuddet reduseres med kr 2,5 mill. fra 2018 til 2019.

Det er lagt inn midler til vedlikehold tilsvarende 78 kr/m2 bygningsmasse. Det er etterslep på vedlikehold.

Det er ikke funnet rom for tilstrekkelig med midler til opplæring jfr. kommunestyrets målsetting i forbindelse med driftstilpasningsprosessen 2008-2011, hvor 3 % av lønnsutgiftene skulle avsettes til opplæring.
Midler til opplæring i budsjettet for 2019 utgjør 0,39 % av fast lønn. Noe av opplæringsmidlene er finansiert med statlige midler (gjelder videreutdanning av lærere).

Avtale med Nord-Aurdal kommune om å drifte 7 sykehjemsplasser for demente pasienter derfra videreføres. Dette bidrar til å utnytte ressursene ved Sør-Aurdalsheimen på en bedre måte, opprettholde aktiviteten og beholde arbeidsplasser.

For å kunne møte fremtidens utfordringer med trangere økonomi, flere som trenger helsehjelp og færre hender til å utføre arbeidet, er det nødvendig med tiltak som igjen krever ressurser for å gjennomføre tiltakene.
Det videreføres velferdsteknologi prosjekt i egen kommune og også i samarbeid med kommunene i Valdres.

Det ledigholdes fortsatt 30% hjemmel i helsestasjonen. 30% hjemmel i fysioterapitjenesten var tenkt omgjort til ergoterapeutstilling, men midlene er ledigholdt. Ergoterapeut blir lovpålagt fra 2020.
Det er ledigholdt 60% hjemmel ved intern stab og støtte, og 40% hjemmel ved plan avdelingen.

Det er fortsatt ikke mulig å gjenopprette en tidligere hjemmel som avdelingsleder i Tilrettelagte tjenester.
Videre er det behov for større stillingsressurs ved Tildelingskontoret, samt også økt ledelsesressurs i Reinli barnehage og mer tid avsatt til ledelse ved skolene.

Det er lagt inn midler til flere opptak i barnehagene i 2019.

Det er foretatt økninger i gebyrinntekter, jfr. gebyrhefte.

Budsjettet for 2019 er gjort opp med overføring av 3,040 mill. kr. til disposisjonsfond.

HOVEDOVERSIKT DRIFT

Sør-Aurdal kommune
Økonomiplan 2019-2022

ENDELIG ØKONOMIPLAN

Tekst	Regnskap 2017	Budsjett 2018	2019	2020	2021	2022
Driftsinntekter						
Brukerbetalinger	-9 105 805	-9 526 000	-10 362 000	-10 621 000	-10 887 000	-11 159 000
Andre salgs- og leieinntekter	-27 457 336	-23 473 000	-26 539 000	-27 202 000	-27 882 000	-28 579 000
Overføringer med krav til motytelse	-41 810 394	-32 248 000	-31 468 000	-32 255 000	-33 061 000	-33 888 000
Rammetilskudd	-132 328 241	-131 642 000	-140 787 000	-142 079 000	-142 855 000	-144 448 000
Andre statlige overføringer	-9 376 800	-9 137 000	-6 359 000	-6 518 000	-6 681 000	-6 848 000
Andre overføringer	-465 224	-290 000	-488 000	-500 000	-513 000	-526 000
Inntekts- og formuesskatt	-63 927 515	-69 411 000	-69 700 000	-69 700 000	-69 500 000	-69 500 000
Eiendomsskatt	-16 698 058	-18 200 000	-19 386 000	-20 495 000	-20 645 000	-20 795 000
Andre direkte og indirekte skatter	-4 780 859	-800 000	-800 000	-815 000	-815 000	-815 000
Sum driftsinntekter	**-305 950 232**	**-294 727 000**	**-305 889 000**	**-310 185 000**	**-312 839 000**	**-316 558 000**
Driftsutgifter						
Lønnsutgifter	166 419 876	165 485 000	169 268 500	171 636 000	172 590 000	174 397 000
Sosiale utgifter	31 914 056	30 663 000	30 027 000	30 658 000	31 302 000	31 959 000
Kjøp av varer og tj., inngår i komm. tj.prod.	33 552 870	28 923 000	28 572 500	29 173 000	29 786 000	30 412 000
Kjøp av tjenester, erstatter komm. tj.prod.	42 809 456	46 239 000	50 574 000	51 636 000	52 720 000	53 827 000
Overføringer	11 809 969	9 837 000	9 636 000	9 636 000	9 636 000	9 636 000
Avskrivninger	9 594 706	8 742 000	8 702 000	8 702 000	8 702 000	8 702 000
Fordelte utgifter	-2 144 454	-1 602 000	-1 796 000	-1 796 000	-1 796 000	-1 796 000
Sum driftsutgifter	**293 956 479**	**288 287 000**	**294 984 000**	**299 645 000**	**302 940 000**	**307 137 000**
Brutto driftsresultat	**-11 993 753**	**-6 440 000**	**-10 905 000**	**-10 540 000**	**-9 899 000**	**-9 421 000**
Finansinntekter						
Renteinntekter og utbytte	-1 834 477	-1 280 000	-1 009 000	-726 000	-966 000	-1 084 000
Mottatte avdrag på utlån	-4 000	-	-	-	-	-
Sum eksterne finansinntekter	**-1 838 477**	**-1 280 000**	**-1 009 000**	**-726 000**	**-966 000**	**-1 084 000**
Finansutgifter						
Renteutgifter og låneomkostninger	7 053 751	7 044 000	8 411 000	8 519 000	8 918 000	9 174 000
Avdrag på lån	7 376 294	9 415 000	10 094 000	10 176 000	9 676 000	9 253 000
Utlån	-	30 000	30 000	30 000	30 000	30 000
Sum eksterne finansutgifter	**14 430 045**	**16 489 000**	**18 535 000**	**18 725 000**	**18 624 000**	**18 457 000**
Resultat eksterne finanstransaksjoner	**12 591 568**	**15 209 000**	**17 526 000**	**17 999 000**	**17 658 000**	**17 373 000**
Motpost avskrivninger	-9 594 706	-8 742 000	-8 702 000	-8 702 000	-8 702 000	-8 702 000
Netto driftsresultat	**-8 996 891**	**27 000**	**-2 081 000**	**-1 243 000**	**-943 000**	**-750 000**
Interne finanstransaksjoner						
Bruk av tidl. års regnsk.m. mindreforbruk	-9 600 388	-	-			
Bruk av disposisjonsfond	-482 000	-680 000	-730 000	-200 000	-279 000	-286 000
Bruk av bundne fond	-3 902 210	-2 220 000	-2 212 000	-2 200 000	-2 200 000	-2 200 000
Sum bruk av avsetninger	**-13 984 598**	**-2 900 000**	**-2 942 000**	**-2 400 000**	**-2 479 000**	**-2 486 000**
Overført til investeringsbudsjettet	577 005	868 000	945 000	945 000	945 000	945 000
Avsatt til dekn. av tidl. års regnsk.m. merforb	-	-	-	-	-	-
Avsatt til disposisjonsfond	12 045 388	1 252 000	3 040 000	1 950 000	1 729 000	1 543 000
Avsatt til bundne fond	2 772 765	753 000	1 038 000	748 000	748 000	748 000
Sum avsetninger	**15 395 158**	**2 873 000**	**5 023 000**	**3 643 000**	**3 422 000**	**3 236 000**
Regnskapsmessig mindreforbruk	7 586 331	-	-	-	-	-
Regnskapsmessig merforbruk	-	-	-	-	-	-
Resultat etter interne finanstransaksjoner	**-**	**-**	**-**	**-**	**-**	**-**

BEFOLKNINGSUTVIKLING

År	Folke-mengde 1. januar	Levende-fødte	Døde	Fødsels-oversk.	Inn-flytting	Ut-flytting	Netto-flytting	Folke-tilvekst	Endring i %
2000	3389	41	50	-9	122	135	-13	-22	-0,65
2001	3367	32	51	-19	112	109	3	-15	-0,45
2002	3352	36	42	-6	107	127	-20	-26	-0,78
2003	3326	42	72	-30	105	149	-44	-75	-2,25
2004	3251	32	42	-10	132	109	23	14	0,43
2005	3265	27	42	-15	114	124	-10	-22	-0,67
2006	3243	31	43	-12	79	119	-40	-49	-1,51
2007	3194	27	35	-8	121	132	-11	-18	-0,56
2008	3176	34	39	-5	122	88	34	28	0,88
2009	3204	34	52	-18	112	109	3	-18	-0,56
2010	3186	17	32	-15	125	133	-8	-22	-0,69
2011	3164	35	48	-13	129	126	3	-10	-0,32
2012	3154	25	40	-15	134	126	8	-7	-0,22
2013	3147	23	36	-13	132	133	-1	-14	-0,44
2014	3133	30	42	-12	154	181	-27	-39	-1,24
2015	3094	33	41	-8	112	144	-32	-36	-1,16
2016	3058	30	36	-6	127	153	-26	-32	-1,05
2017	3026	20	38	-18	136	130	6	-12	-0,40
2018*	3014	12	13	-1	61	63	-2	-3	
GJ.snitt 10 siste år		29	40	-11	127	133	-6	-17	

*Kilde: SSB. * nov. 2018. Tall for 2018 gjelder pr. 1. halvår*
Sør-Aurdal kommune har hatt en negativ befolkningsutvikling de siste år. I år 2000 var antall innbyggere 3 389, mens det i 2018 er 3 011 (pr. 1. halvår), altså en nedgang i folketallet på 378.

PROGNOSE FOR BEFOLKNINGSUTVIKLINGEN I PLANPERIODEN

Tallene viser en fremskrevet prognose for de neste 15 årene.

Med bakgrunn i tabell over folketallsutviklingen er det her lagt til grunn framskriving hentet fra SSB sine prognoser, MMMM, som står for middels nivå for henholdsvis fruktbarhet, levealder, innenlands flytting og nettoinnvandring:

	2018	2020	2025	2030
0 år	20	23	23	23
1-5 år	147	136	124	125
6-12 år	227	230	207	187
13-15 år	116	97	100	97
16-19 år	142	138	131	119
20-44 år	755	727	694	667
45-66 år	941	936	911	860
67-79 år	466	479	488	489
80-89 år	152	161	196	242
90 år+	48	41	40	44
	3014	**2968**	**2914**	**2853**

Dersom vi legger til grunn framskrivningen fra SSB-prognosen LLML, som står for det laveste nivået for henholdsvis fruktbarhet, levealder, innenlands flytting og nettoinnvandring, vil befolkningstallene til sammenligning være:

	2018	2020	2025	2030
Sum inbyggere	**3014**	**2958**	**2859**	**2775**

ØKONOMISKE FORUTSETNINGER

INNTEKTS- OG FORMUESSKATT

Skatteveksten har på landsbasis de senere år vært høy, mens den for Sør-Aurdal har vært noe svakere og mer variabel fra år til år. Skatteinngangen for 2019 er fortsatt usikker både for kommunen og på landsbasis.

Inntekter (1000 kr.)	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022
Inntekts- og formuesskatt	**66 787**	**67 880**	**69 411**	**69 700**	**69 700**	**69 500**	**69 500**
Endring fra året før	0,5 %	1,6 %	2,3 %	0,4 %	0,0 %	-0,3 %	0,0 %
Prosent av landsgjennomsnittet	77,0 %	78,5 %	78,5 %	76,3 %	76,5 %	76,7 %	76,8 %

Skatt er sammen med rammetilskuddet den viktigste inntektskilden for kommunen, og utgjør det vesentligste av de frie inntektene.

Skatteinntektene utgjør i økonomiplanperioden 22-23 % av kommunens totale driftsinntekter.

RAMMETILSKUDD

Inntekter (1000 kr.)	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022
Rammetilskudd	**129 122**	**132 328**	**131 642**	**140 787**	**142 079**	**142 855**	**144 448**
Endring fra året før	2,,0%	2,5 %	-0,5 %	6,9 %	0,9 %	0,5 %	1,1 %

Sammen med skatteinntektene er rammetilskuddet den delen av kommunens inntekter som utgjør de frie inntekter. Rammetilskuddet beløper seg til 45-46 % av de totale driftsinntektene i økonomiplanperioden.
Den svake økningen i skatt og rammetilskudd henger først og fremst sammen med nedgang i folketall.

INNBYGGERTILSKUDD

Dette er et likt tilskudd pr. innbygger (før inntektsutjamningen) , og utgjør i 2019 kr. 24.710.

SKJØNNSMIDLER

Skjønnsmidlene tildeles av fylkesmannen etter en samlet vurdering av kommunenes utfordringer samt forhold kommunene kan legge vekt på gjennom søknad. Sør-Aurdal får for 2019 kr. 1.750.000.

DISTRIKTSTILSKUDD SØR-NORGE

Som en del av omleggingen av inntektssystemet fra 2017 er det foreslått at de tidligere tilskuddene distriktstilskudd Sør-Norge og småkommunetilskuddet slås sammen i et ***distriktstilskudd Sør-Norge***. Det tidligere småkommunetilskuddet blir videreført som et småkommunetillegg innenfor det nye distriktstilskuddet Sør-Norge, og satsene for småkommunetillegget er differensiert etter kommunen sin verdi på distriktsindeksen.
Kommuner med distriktsindeks på 35 (Sør-Aurdal har en distriktsindeks på 23) eller lavere får tilskudd etter høyeste sats, som er kr 5.698.000,-.
Kommunen må i tillegg ha en gjennomsnittlig skatteinntekt per innbygger de tre siste årene som er lavere enn 120 pst av landsgjennomsnittet.
Det er folketallet pr. 1. januar i året før budsjettåret som legges til grunn ved utmålingen av tilskuddet.

FINANS

RENTEKOMPENSASJON

Fra tidligere prosjekter mottar kommunen rentekompensasjon for Reform-97, utbygging av omsorgsboliger og sykehjemsplasser og utbygging ved Sør-Aurdal ungdomsskole. Tilskuddene baserer seg på Husbankens lånerenter, og vil med dagens rentesatser utvikle seg slik i økonomiplanperioden:

(Tall i 1000 kr.)	2018	2019	2020	2021	2022
SAUS og Bagn skule	186	164	155	146	130
Omsorg/sykehjem	1 771	1 754	1 738	1 721	1 700
Sum tilskudd	**1 957**	**1 918**	**1 893**	**1 867**	**1 830**

Det vil bli søkt om rentekompensasjon for låneopptak som knytter seg til nye investeringsprosjekter, slik som for kirkebygg (Bagn kyrkje ferdigstilles i 2019) og også dersom det er mulighet for det i forbindelse med Sør-Aurdalshallen (ordning for skoler / svømmeanlegg).

RENTEINNTEKTER OG RENTEUTGIFTER – AVDRAG PÅ LÅN

Renter/avkastning på innskudd og plasseringer beregnes til gjennomsnittlig 2,47 % i økonomiplanperioden.

Renteutgiftene på nye lån beregnes å ligge gjennomsnittlig på 2,57 % i økonomiplanperioden. Renter på eksisterende og nye lån er lagt inn i økonomiplanens forutsetninger.

Avdrag på lån er budsjettert ut fra vedtatte avdragsplaner og forutsatte nye låneopptak.

Renter/avkastning på innskudd og plasseringer, samt renteutgifter på lån er beregnet ut i fra prognoser til bruk for kommuner og fylkeskommuner2 Dette forslaget baserer seg på offentlig tilgjengelige prognoser og markedsrenter. I økonomiplanperioden er det lagt til grunn følgende forutsetninger:

Rentebetingelse	2019	2020	2021	2022
Renter innskudd	1,94 %	2,39 %	2,82 %	2,71 %
Renter nye lån	2,04 %	2,49 %	2,92 %	2,84 %

Renter på eksisterende og nye lån er lagt inn i økonomiplanens forutsetninger.
Avdrag på lån er budsjettert ut fra vedtatte avdragsplaner og forutsatte nye låneopptak.

UTGIFTSFORUTSETNINGER

DRIFT OG INVESTERING

I samsvar med regnskapsforskriftene er kommunens budsjett inndelt i en driftsdel og en investeringsdel.
Av driftsbudsjettet er omtrent 65 % bundet opp i lønn og sosiale utgifter, resten skal dekke kostnader til tjenestekjøp, materiell og utstyr til kommunens tjenesteproduksjon. Driftsutgiftene er nokså stabile, med en årlig økning på mellom 1,5 og 2,1 %.
Investeringsbudsjettet varierer mer fra år til år, og omfatter enkeltprosjekter som for en stor del finansieres med låneopptak. Med en solid driftsøkonomi ville en større del av investeringene kunne bli finansiert med egne midler, noe som fører til mindre rente- og avdragsutgifter i framtiden. Betaling av renter og avdrag er en vesentlig utgiftspost i driftsbudsjettet vårt.

LØNNS- OG PRISFORUTSETNINGER

Det er gjennomgående benyttet følgende budsjettforutsetninger:

Pensjon	fellesordningen:	14,46 %
	sykepleiere	13,60 %
	lærere	12,42 %
Arbeidsgiveravgift:		6,40 %
Andre driftsutgifter:		0,00 %
Inntektsposter:		varierende

Beregnet utgift til lønnsoppgjør er i det alt vesentlige plassert på felles tjenesteområde, og blir fordelt når resultatet er kjent. 2019 er et mellomoppgjør og en regner med at avsatte midler er tilstrekkelig.

Det har ikke vært mulig med en generell prisjustering av utgifter, slik at i realiteten er det faktiske endringer og nedjustering der det er mulig som er lagt til grunn for å oppnå budsjettbalanse

GENERELT OM DEN ØKONOMISKE UTVIKLINGEN, HOVEDTALL

LANGSIKTIG GJELD

(Tall i 1000 kr.)	2017	2018	2019	2020	2021	2022
Lånegjeld 1/1	186 749	186 822	225 943	274 697	279 431	274 885
Låneopptak	7 700	46 366	59 292	14 910	5 130	4 770
Avdrag	7 627	7 245	10 538	10 176	9 676	9 253
Lånegjeld 31/12	**186 822**	**225 943**	**274 697**	**279 431**	**274 885**	**270 402**
Gjeld i % av drift	**61,0 %**	**76,7 %**	**89,9 %**	**90,1 %**	**87,8 %**	**85,4 %**

De største låneopptakene i økonomiplanperioden er knyttet til svømmehall, idrettshall / kulturhus og skolelokaler.
Viktig å presisere at i hht. måltall - sunn kommuneøkonomi - bør ikke gjeld overstige 70 % av driftsinntektene. Gjelden øker til 90,1% i 2020 og synker til 85,4% i 2022, dette er knyttet til ekstraordinært store investeringer i økonomiplanperioden og det vil være nødvendig framover med lavere investeringer for å kunne nærme seg 70% igjen .

FOND

(Tall i 1000 kr.)	2017	2018	2019	2020	2021	2022
Bundne driftsfond	12 882	11 136	9 669	7 673	5 677	3 681
Ubundne inv.fond	7 325	7 825	825	825	825	825
Bundne inv.fond	549	549	549	549	549	549
Disposisjonsfond	34 357	41 263	34 623	35 893	36 942	37 805
Sum fondsmidler	**55 113**	**60 773**	**45 666**	**44 940**	**43 993**	**42 860**

Disposisjonsfondet alene bør utgjøre mellom 10 og 15 % av driftsinntektene. I 2019 vil disposisjonsfondet etter budsjettforslaget utgjøre 11,3 %, mens det etter forutsetningene i økonomiplanperioden er økt til 11,9% i 2022.
Det er vedtatt benyttet kr 7.000.000,- av ubundne investeringsfond og kr 9.000.000,- av disposisjonsfond som egenfinansiering av Sør-Aurdalshallen.

NETTO DRIFTSRESULTAT

(Tall i 1000 kr.)	2017	2018	2019	2020	2021	2022
Driftsinntekter	305 950	294 727	305889	310185	312839	316558
Netto driftsresultat	8 997	27	2 081	1 243	943	750
Netto driftsres. i %	**2,94 %**	**0,01 %**	**0,68 %**	**0,40 %**	**0,30 %**	**0,24 %**

I planperioden vil driftsresultatet være under målsettingen om å få et stabilt resultat på min. 1,75 %.

FELLES FOR DRIFTSOMRÅDENE

ÅRSVERKRAMME

Gjennom tjenestestedenes budsjettforslag fremgår det at Sør-Aurdal kommune har følgende utvikling i faste stillingshjemler:

Ansvar	Tjeneste		2018	2019
		Intern stab og støtte	**11,80**	**12,00**
150	1200	Rådmannens stab	6,80	7,00
	1205	Kommunekassen	3,00	3,00
	1210	Tingvoll - fellesfunksjon	1,00	1,00
170	1235	Innkjøp Valdres	1,00	1,00
		Plan, næring og utbygging	**9,35**	**9,45**
154	5000	Kart og oppmåling	1,80	1,80
154	5010	Plan, inkl. folkehelsekoordinator	3,50	3,40
154	5020	Bygge- og delesaksbehandling	2,05	2,25
154	5205	Landbruk	2,00	2,00
		Oppvekst og kultur	**92,61**	**97,86**
160		Innvandrertjenesten inkl. undervisning	3,25	2,91
200-204		Skole - undervisningspersonell	46,00	48,12
200-204		Skoleass., SFO og merkantil	7,30	9,25
210	2250	Felles drift - administrasjon	2,30	2,30
	2600	Kulturskolen	1,81	1,73
	4005	Grunnskoleopplæring - voksne	0,10	0,10
	4720	Kulturadministrasjon	0,50	0,50
	4900	Vassfaret leirskole	1,45	1,75
300-303		Barnehage	28,40	29,70
350		Sør-Aurdal folkebibliotek	1,50	1,50
		Helse og familie	**19,49**	**20,38**
400		Helsestasjonstjenesten	3,00	3,00
402		Fysioterapitjenesten inkl. frisklivsveil.	2,40	2,40
415		Administrasjon	1,00	1,00
415	4160	Kommunelege	0,60	0,60
415	4200	Legetjenesten – helsesekretær	3,65	3,55
415	3230	Tildelingskontor	1,80	1,80
403	4220	Psykisk helsearbeid	5,66	5,65
403	4226	Kommunepsykolog		1,00
	4235	Fekjærtunet	1,38	1,38
		Institusjon og hjemmetjenester	**77,47**	**77,96**
404		Administrasjon	1,80	2,00
404	3410	Hjemmesykepleie	24,54	24,76

404	3415	Hjemmehjelp	1,85	0,60
404		Sør-Aurdalsheimen	49,28	50,60
		Tilrettelagte tjenester	**48,85**	**54,21**
405	3440	Administrasjon	1,40	1,80
405	3010, 3430, 3435	Tilrettelagte tjenester	43,08	46,11
405	3000	Avlastning	1,30	2,45
	3425	Brukerstyrt personlig assistanse	3,07	3,85
		Teknisk drift	**19,47**	**19,42**
500		Felles teknisk drift - administrasjon	1,45	1,85
501		Lokaler	12,25	12,25
502		Institusjoner	1,00	1,00
503		Botilbud	1,02	1,02
504		Veier	1,20	1,10
506		Vann	0,55	0,60
507		Avløp	2,00	1,60
SUM			**279,04**	**291,28**

Oppvekst og kultur – økt stillingsrammen med 1 årsverk vernepleier, 1 årsverk Begnadalen omgjøring av stilling (rekruttering fra vikar til fast stilling), 1,95 årsverk assistenter som følge av enkeltvedtak, økt med 1,3 årsverk pga. økt antall barn i barnehagen og på grunnlag av arbeidsmiljølovens bestemmelser om rett til fast tilsetting

Ved Sør-Aurdals heimen er det en økning på 1,3 årsverk som følge av arbeidsmiljølovens bestemmelser om rett til fast tilsetting.

Tilrettelagte tjenester har økning delvis som følge av ny forskrift om avlasteres rett til arbeidsavtale – overgang fra å være oppdragstakere til å bli arbeidstakere.
Og også på grunnlag av arbeidsmiljølovens bestemmelser om rett til fast tilsetting. I tillegg økning 0,4 merkantil ressurs.
BPA ordningen vil ha varierende stillingsressurs i tråd med brukeres behov/rettigheter.

I Helse- og familie er det økt med 1 årsverk – kommunepsykolog.

INTERN STAB OG STØTTE / POLITISKE ANSVARSOMRÅDER

ENHETEN OMFATTER FØLGENDE ANSVAR / TJENESTER

- 100 Politiske ansvarsområder
- 150 Rådmannens stab
- 156 Fellestjenester (Innkjøp Valdres Sør-Aurdal kommune og tilskudd til Frivilligsentral)
- 170 Innkjøp Valdres / FOKVA

POLITISKE ANSVARSOMRÅDER

Ansvaret omfatter politiske ansvarsområder, interkommunal revisjonsordning, kontingenter (KS, LVK) og overføring til Kirkelig fellesråd.

Viktige endringer fra 2018 til 2019:

- Det er ikke lagt inn midler til møtegodtgjørelse ut over de faste møter som formannskap, kommunestyre, kontrollutvalg, eldreråd og rådet for mennesker med nedsatt funksjonsevne, samt sakkyndig takstnemnd og klagenemnd.
- Midler til tapt arbeidsfortjeneste er videreført fra 2018, hvor halvparten av møtene forutsettes holdt på kveldstid.
- Det er lagt inn midler til gjennomføring av valg i 2019
- Tilskuddet til Kirkelig fellesråd er videreført på samme nivå som 2018, med tillegg av lønnsøkning.

INTERN STAB OG STØTTE

Ansvaret omfatter rådmannens stab med økonomikontor, lønn/personal, politisk sekretariat, post/arkiv og ekspedisjon/sentralbord. Avdelingen har et koordineringsansvar og en støtte- og rådgiverfunksjon for samtlige tjenesteområder.

Hovedmål:
Sørge for overordnet administrativ samordning av hele kommunens virksomhet, inkludert politisk sekretariat, og yte bistand til tjenestestedene innen økonomistyring og arbeidsgiver-spørsmål.

Viktige endringer fra 2018 til 2019:

- Det er lagt inn midler til lønnsoppgjøret 2019 basert på en anslått årslønnsvekst på 3,25 %.
- Premieavviket er økt jfr. KLP sine prognoser.
- Økning i budsjett til IKT Valdres med kr 400.000,-.
- Holdt vakant stillinger - 0,2 årsverk ved forkontoret og 0,4 årsverk lønn/personal

Ansvar	Tjeneste	2018	2019	Endring i kr.	Forklaring
150	1220	6 682 000	7 085 000	400 000	Økning i utgifter til tjenestekjøp fra IKT Valdres
150	1700	3 500 000	4 500 000	1 000 000	Økning jfr. KLP sine prognoser
150	1820	2 895 000	3 205 000	310 000	Lønnsvekst 2019

Oppgaver og utfordringer i økonomiplanperioden:

- Det er høye forventninger til avdelingen når det gjelder service, kvalitet og kompetanse. Intern stab og støtte merker at det er knapphet på administrative ressurser i forhold til arbeidsmengde og krav til arbeidsutførelse. KOSTRA-tall viser at Sør-Aurdal kommune ligger lavt i Valdres-sammenheng når det gjelder administrative ressurser.
  En forsøker derfor å nytte ressursene best mulig, bl.a. ved å kunne "overlappe", slik at flere kan utføre flere arbeidsoppgaver og dermed redusere sårbarhet. Utstrakt bruk av IT- verktøy/systemer for å opprettholde servicenivået og effektivisere saksbehandlingen er en nødvendighet. Dette fordrer jevnlig oppdatering og ajourhold av kunnskap og kompetanse.

- Det Økonomikontoret er kommunens eiendomsskattekontor. Dette vil kreve en del ressurser også i 2019. Herunder administrasjon av utskriving av eiendomsskatten, være sekretariat og legge til rette for sakkyndig takstnemnd og sakkyndig klagenemnd sitt arbeid, utlegging av skattelister, utsending av skatteseddel til skatteyter, ta imot klager fra skattyter eller formannskapet og videresende dette til nemndene. Fjerning av verk – og bruk begrepet fra og med 2019 vil medføre noe merarbeid for eiendomsskattekontoret i form av håndtering av kompensasjonsordningen.
  Den såkalte Statnett II-dommen medførte at våre linjenett ble taksert på nytt i 2018. Nye takster, nye takstvedtekter og utarbeidelse av nye rammer og retningslinjer etter de ovennevnte endringer vil også medføre merarbeid for eiendomsskattekontoret/økonomikontoret. I tillegg foretas det årlig en forvaltningstaksering av i underkant av 100 eiendommer som må behandles i sakkyndig takstnemnd.
- Det er ledigholdt 0,6 årsverk i tjenesten

FELLESTJENESTER

- Sør-Aurdal kommunes andel av utgifter til felles innkjøpskoordinator i Valdres
- Kommunens tilskudd til Frivilligsentralen er økt fra kr 396.000,- i 2018 til kr 829.000,- i 2019. Dette som et resultat av at det ble søkt om ekstra midler for å etablere en undersentral til dagens Frivilligsentral som primært skal ha fokus på frivillig innsats for barn og ungdom i kommunen. I rammetilskuddet er det gitt en økning tilsvarende utgifter til undersentral (kr 440.000,-).

INNKJØP VALDRES / FOKVA

Hovedmål:

- Tjenesten har som formål å oppnå økonomiske innsparinger og bedre innkjøp ved samarbeid om (større) anskaffelser i henhold til lov/forskrift om offentlige anskaffelser.
- Innkjøp Valdres og FOKVA skal være kommunenes fremste kompetanse på innkjøpsfaglige spørsmål.

Oppgaver og utfordringer i økonomiplanperioden:

Utfordringer: Komplekst regelverk. Juridisk og økonomisk risiko ved anskaffelser. Kontraktsoppfølging. Sårbarhet i organisasjonen (kun ett årsverk til felles innkjøp). Digitalisering. Ledelsesfokus.

For å gjøre innkjøpsordningen mer kompetent, mindre sårbar, mer effektiv og rasjonell, vil et sterkere fokus mot felles innkjøp og innkjøps-/kostnadsstyring i kommunen lønne seg (ledelsesfokus/-forankring, organisering, kost/nytte, spissing av kompetanse, samordning/standardisering, styring og oppfølging, digitalisering).

PLAN, NÆRING, UTVIKLING

Enheten omfatter følgende tjenester slik budsjettet er inndelt:

- 154 Plan, næring, utvikling
  - Folkehelsekoordinator
  - Kart og oppmåling
  - Planlegging
  - Bygge- og delesaksbehandling inkl. utslipp
  - Kommunalt næringsengasjement
  - Landbruk
  - Brannvesen – gjennom Valdres Brannvesen IKS fra 2018
  - Viltforvaltning

Hovedmål

Kommuneplanens samfunnsdel for perioden 2008-2018 har følgende overordnede mål på området:

Næring, utbygging, samferdsel og arealbruk

- Kommunen skal legge forholdene til rette for utvikling og vekst innen eksisterende og ny virksomhet til beste for innbyggerne og samfunnets behov.
- Videreutvikle Sør-Aurdals allsidige næringsliv ved å bygge på eksisterende bedrifter og næringer, samt søke videreutvikling gjennom nye tiltak og etableringer.
- Universell utforming skal legges til grunn.
- Kommunen skal prioritere arbeid og aktivitet for ungdom 18 til 25 år.
- Opprettholde et levedyktig landbruk med produksjon av mat, trevirke og utmarksprodukter til beste for næringens utøvere og samfunnets behov.
- Kommunal utbygging skal legge vekt på langsiktighet og økonomisk drift.
- Ved utbygging skal det legges vekt på løsninger som totalt sett gir lavest mulig kostnader gjennom investeringens levetid.
- Vegene er et av de viktigste virkemidlene i distriktspolitikken. Vegnettet er av stor betydning for å opprettholde bosettingen og for å legge til rette for en utvikling i de enkelte bygdene.
- Kommunen skal arbeide aktivt for å påskynde utbedring av riks- og fylkesveger, og tilrettelegge for rasteplasser og gang- og sykkelvei langs deler av E-16.
- Egne ressurser samles for best mulig utvikling i de enkelte bygder der folk bor.
- Arealressursene skal forvaltes slik at inntjeningen kan øke innenfor et vidt spekter av aktiviteter med basis i en bærekraftig utvikling.
- Dyrka jord, også tidligere brukt jordbruksareal og produktiv skog, skal sikres som produksjonsgrunnlag for framtidig landbruk.
- Arealene skal brukes uten å forringes, det biologiske mangfoldet og befolkningens tilgang til friluftsområder skal sikres.
- Det skal være sterke samfunnsgagnlige årsaker tilstede for å omdisponere dyrka jord til annen bruk.
- Kommunen har store områder som med fordel kan nyttes til bolig- og ervervsbebyggelse. Fradeling til slike formål skal det sees "romslig" på dersom det ikke går ut over dyrka mark, arrondering, landskapshensyn eller kulturlandskap.

- Fritidsbebyggelse avklares gjennom regulering etter overordnet planlegging i kommuneplanens arealdel.
- Kommunen skal ha en positiv holdning til næringsmessig bruk av verneområdene i kommunen.
- Kommune skal ha en positiv holdning til utvikling og utbygging av småkraftverk og bidra til at lokale utbyggere gis best mulig vilkår for å bygge ut vannkraft
- Landbruksplanen for Sør-Aurdal kommune legges til grunn for de fleste landbruksspørsmål i kommunen.
- Kommunen skal gjennom sitt arbeid forebygge sykdommer og sosiale problemer i befolkningen med hovedfokus på barn og ungdom. Tilbudet skal videreutvikles i takt med behovet.

Viktige endringer fra 2018 til 2019:

- Planavdelingen inngår som en avdeling i sektor plan og teknisk
- Ansvar for spredt avløp overføres fra teknisk drift til planavdelingen fra 2019
- 40 % vakant planleggerhjemmel holdes ledig i 2019 samtidig som det er forventet en økning i aktivitet og dobling av inntekter (ekstraordinært) på området
- Øvre tak for tilskudd til Visit Valdres foreslått redusert fra 250' til 150'
- Kostnader til Valdres Brann IKS øker mer enn forventet

Tjeneste	2018	2019	Endring i kr.	Forklaring
5010 Plan	1 128 000	997 000	-131 000	Endring i netto driftsutgifter: - Vakant 40 % - Økte gebyrinntekter (aktivitet)
5020 Byggesak	630 000	303 000	-327 000	- Overtatt inntekter ifm. saksbeh. utslipp - Økte inntekter byggesak pga. forventet volumøkning
5550 Brannvesen	4 561 000	5 135 000	574 000	- Avtale med 110 overtatt av kommunen fra brann - Økning i VBRIKS budsjett

Oppgaver og utfordringer i økonomiplanperioden:

- "Kommunal planstrategi" skal benyttes som et redskap for å prioritere de viktigste planoppgavene.
- Innta en aktiv pådriverrolle i arbeidet med oppgradering av riks- og fylkesvegnettet.
- Avdelingen skal fremstå som utviklingsrettet og med fokus på bosetting og verdiskaping i næringslivet – herunder landbruket.
- Videreutvikle og holde ved like digitale verktøy for å øke servicenivået og effektivisere saksbehandlingen.
- Stramme økonomiske og personellmessige rammer er utfordrende for å sikre tilstrekkelig oppfølging av kommunens planstrategi, knyttet til både kommunale planer og private reguleringsplaner.

OPPVEKST OG KULTUR

ENHETEN OMFATTER FØLGENDE ANSVAR

- 160 Innvandrertjeneste
- 201 Bagn skule
- 202 Sør-Aurdal ungdomsskole
- 203 Begnadalen skole
- 204 Hedalen barne- og ungdomsskole
- 210 Oppvekst og kultur – felles drift (inkl. kultur, kulturskole, leirskole)
- 300 Reinli barnehage
- 302 Begnadalen barnehage
- 304 Hedalen naturbarnehage
- 350 Sør-Aurdal folkebibliotek

INNVANDRERTJENESTEN

Hovedmål

Innvandrertjenesten skal gi bosatte flyktninger opplæring innenfor introduksjonsordningen, og slik gi dem et best mulig grunnlag for videre skolegang og arbeidsliv.

Viktige endringer fra 2018 til 2019:

- Dersom det ikke bosettes flere flyktninger i Sør-Aurdal kommune i 2019 vil vi fra 01.01.19 redusere årsverk for lærere og programrådgiver i tråd med antall elever på introduksjonsskolen og norskopplæringen. En ny vurdering tas pr. juli 2019.
- Antall arbeidsinnvandrere og familieinnvandrere har økt.

Ansvar	2018	2019	Endring i kr.	Forklaring
160	2 933 000	1 403 000	-1 530 000	Endring i netto driftsutgifter: - Red. utg. til husleie - Red. utg. til intro.lønn - Red. utg. til adm. - Red. utg. til undervisning

Antall elever på introduksjonsordning:

2015	2016	2017	2018
13	13	11	8

Oppgaver og utfordringer i økonomiplanperioden:

- For 2019 har vi fått lite konkret informasjon fra IMDI, og det er stor usikkerhet knyttet til en eventuell bosetting av flyktninger . I budsjettet for 2019 er det ikke tatt høyde for ny bosetting
- **Språkpraksis/arbeidspraksis**: På grunn av utstrakt anleggsvirksomhet har tjenesten pr i dag flere arbeidsplasser der de har avtale om arbeidspraksis
- **Boliger:** Det er vanskelig for bosatte flyktninger som pr i dag bor i kommunal bolig å skaffe privat bolig i Bagn

- Innvandrertjenesten har ansvar for oppfølgingen av flyktninger i integreringsperioden som er på 5 år. Erfaringer viser at det er behov for oppfølging utover dette

GRUNNSKOLE

Hovedmål:

- Elevene i Sør- Aurdal kommune skal møte et godt skolemiljø som gir læring og trivsel for alle
- Kommunen skal skape en felles pedagogisk forståelse for hva et godt skolemiljø er, og gi innsikt i hvordan en kan oppnå dette
- Personalet skal gis kompetanse til å takle hverdagen i klasserommet både praktisk og pedagogisk.
- Skoler og klasser må være så store at det faglige miljøet blir utviklet og elevene kan lære sammen med andre på lik linje. Hensynet til sosialt og pedagogisk miljø for elevene skal være overordnet andre hensyn

Faktatabell (KOSTRA)	Sør-Aurdal			KOSTRA - gr. 2 2017	Opp-land 2017	Landet u/Oslo 2017
	2015	2016	2017			
Korrigerte brutto driftsutgifter til grunnskole (202), per elev (kr)	100 348	112 993	120 576	107 254	102 488	94 393
Elever per kommunale skole (antall)	88	82	85	143	182	223
Andel elever i grunnskolen som får spesialundervisning (prosent)	13,6	13,5	10,9	8,5	6,9	7,9
Netto driftsutgifter til grunnskolesektor, i prosent av samlede netto driftsutgifter (prosent)	22,5	22,8	21,5	22,9	22,3	23,2

Viktige endringer fra 2018 til 2019:

Ansvar	2018	2019	Endring i kr.	Forklaring
201, Bagn skule	12 317 000	12 230 000	-87 000	
202, SAUS	11 301 000	10 901 000	-389 000	Det settes ikke inn vikar ved fødselspermisjon.
203, Begnadalen skole	5 724 000	5 335 000	-389 000	Nedgang i elevtall medfører reduksjon i årsverk for pedagog og fagarbeider.
204, HEBU	9 371 000	9 164 000	-207 000	Det er lagt inn en reduksjon på 1 årsverk pedagog og 1 årsverk fagarbeider fra høsten 2019.

Oppgaver og utfordringer i økonomiplanperioden:

- **Flerspråklige elever:** Bagn skule vil skoleåret 18/19 ha 4 elever med enkeltvedtak om norskundervisning for fremmedspråklige. Disse skal undervises etter læreplan for grunnleggende norskopplæring for fremmedspråklige.

- **Spesialundervisning:** spesialundervisning skal gis på måter som ikke medfører segregering av barn og unge. For å nå realistiske mål for hver enkelt elev ved å sette inn konkrete tiltak, må et godt system ha tilfredsstillende ressurser/voksne/spesialpedagoger. Hvis elevers behov for spesialundervisning økes grunnet nedgang av voksne i skolemiljøet, vil systemet feile. Skolene har elever med store og sammensatte hjelpebehov. Skolene jobber langsiktig og systematisk for å få ned bruken av spesialundervisning, og et av virkemidlene er å prioritere ressurser til 1-4 trinn.(Tidlig innsats) Foreløpig har dette resultert i en nedgang i den samlete timebruken til spesialundervisning. Antallet enkeltvedtak er ikke redusert. Dette indikerer at vi bør vurdere vedtakene som fattes. Er det slik at elever som tildeles få timer kunne blitt ivaretatt på en tilfredsstillende måte innenfor tilpasset undervisning? Hva skal til for at vi klarer å tilpasse undervisningen på en best mulig måte?
  For 2019 ligger det ikke inne ressurser til å kunne sette inn tiltak for de elevene som eventuelt får et vedtak om spesialundervisning i løpet av budsjettåret.

  I tillegg er det behov for store ressurser og økt kompetanse rundt barn som flytter til kommunen, det være seg som innbygger, i beredskapshjem eller i fosterhjem. Det er bostedskommunen som refunderer utgifter til gjesteelever, men vi klarer ikke å knytte til oss den spesialkompetansen som trengs.
- **Ressurser:** Det vises til Budsjett- og økonomiplan 2018-2021: Skole har ikke mulighet til å redusere ytterligere uten at det får konsekvenser for elevenes skoletilbud. For 2019 er det redusert ytterligere, og det knytter seg stor bekymring til skoleåret 2019/2020 dersom vi ikke klarer å samle kompetansen og elevene i større enheter. Vi ser at vi sliter med å knytte til oss rett kompetanse, og vi klarer ikke å utvikle organisasjonen vår slik vi ønsker. Det er ansatt dyktige lærere med god kompetanse i Sør-Aurdal kommune, men denne kompetansen er fordelt på 4 skoler og vi klarer derfor ikke å bruke denne kompetansen på en best mulig måte for elevene våre.
  Kommuneplanens samfunnsdel 2008-2018 sier: «Skoler og klasser må være så store at det faglige miljøet blir utviklet og elevene kan lære sammen med andre på lik linje. Hensynet til sosialt og pedagogisk miljø for elevene skal være overordnet andre hensyn»
- **Utviklingsarbeid:** Vi ser at det er vanskelig å drive utviklingsarbeid på små enheter med få ansatte. Rektorene og inspektøren bruker store deler av arbeidstiden sin på administrative oppgaver samtidig som de fungerer som skolenes «vikarpool» Det er også forventet at kommunalsjef skal følge opp utviklingsarbeidet ved 4 ulike enheter. Satsningsområdene for 2019 er:
  - **Språkkommune:** det er utarbeidet en språkplan og en plan for testing. Implementering er igangsatt, men det gjenstår mye arbeid med språkløyper. For at satsingen skal videreføres er vi nødt til å følge opp arbeidet. For 2019 er det ikke rom for å videreføre ressurspersonene våre, og det forventes da at rektorene følger tettere opp denne satsingen. Faren er at arbeidet må prioriteres bort og at vi slik ikke klarer å implementere arbeidet med språk inn i vanlig drift
  - **Desentralisert ordning- lokal kompetanseheving:** staten overfører penger til kommunene via fylkesmannen slik at kommunene selv kan bestemme innenfor hvilke områder de trenger kompetanseheving. I Valdresregionen har arbeidet startet med ny overordnet del av læreplanen. Samtidig har regionen fordelt ut noe av midlene til kommunene slik at pågående satsinger også kan være en del av desentralisert ordning. I Sør-Aurdal kommune blir midlene brukt til veiledning fra HiNN der tema er språkkommune
  - **Skooler:** skolene startet implementeringen av ny læringsplattform høsten 2018, men mye arbeid gjenstår før vi kan si at vi utnytter alle muligheter som ligger i

dette verktøyet. Det er utfordrende å få gjennomført dette arbeidet på en god måte da det er forskjeller i de ansattes digitale kompetanse og tiden skolene klarer å prioritere til dette arbeidet. Arbeidet må følges opp og vi ser at en ressursperson på området hadde forenklet og effektivisert denne prosessen.

- **Kompetanse for kvalitet:** Skoleåret 2018/2019 er det 7 lærere i Sør-Aurdal som deltar på videreutdanning innenfor satsingen «Kompetanse for kvalitet». 3 lærere ved Bagn skule, en lærer ved Begnadalen skole og en lærer ved Hedalen barne- og ungdomsskole studerer norsk 1, og 2 lærere ved SAUS studerer matematikk 2. Da er det til sammen 14 lærere som har benyttet seg av dette tilbudet siden oppstart i 2015. Vedtaket om bruk av 300 000 fra disp.fond gjør det mulig å tilby så mange videreutdanning. Lærerne skal frigjøres 37,5% fra undervisning for å studere, og det er utfordrende å få inn vikarer med godkjent utdanning.
- **C-blokka:** Bygget må brukes til nybygget står klart ved årsskiftet 2019/20. Kommunen har ingen avlastningsarealer for c-blokka, og nødvendig vedlikehold må gjennomføres, hvis det er nødvendig for å holde bygget åpent.
- **Ledelse:** Det er forventet at rektorene skal være pedagogiske ledere, personalledere og administrative ledere. Slik vi er organisert i dag er dette forventninger som ikke kan innfris; vi legger ikke til rette for at rektorene skal kunne ivareta lederoppgavene sine slik de ønsker. Dette vil få konsekvenser for kvaliteten i skolene/ videreutvikling av organisasjonene og oppfølging av de ansatte. De administrative oppgavene må prioriteres for å ivareta den daglige driften og vi klarer ikke å ha fokus på videreutvikling av tjenestene.

KULTUR

Hovedmål:

- I samarbeid med næringsliv, frivillige lag, organisasjoner og lignende skal Sør- Aurdal kommune videreutvikle et allsidig kultur- og idrettsliv og sine lokalsamfunn med Bagn som det funksjonelle kommunesenteret (jfr. Kommuneplanens samfunnsdel for Sør-Aurdal 2008-2018)
- Overordnet målsetting i «Kulturplan for Sør-Aurdal kommune 2015-2020»: Auka satsing på kultur i kommunen.

Faktatabell (KOSTRA)	Sør-Aurdal 2015	2016	2017	KOSTRA-gr. 2 2017	Opp-land 2017	Landet u/Oslo 2017
Netto driftsutgifter til kultursektoren i prosent av kommunens totale netto driftsutgifter (prosent)	1,8	1,8	1,7	3,4	3,7	3,9
Netto driftsutgifter til kultursektoren per innbygger (kr)	1 162	1 193	1 164	2 273	2 245	2 224

Viktige endringer fra 2018 til 2019:

Ansvar	Tjeneste	Art	2018	2019	Endring i kr.	Forklaring
210	2550	1471	180 000	144 000	-36 000	Tilskudd 20% reduksjon
210	4680	1471	65 000	52 000	-13 000	Tilskudd 20% reduksjon
210	4700	1471	75 000	140 000	-35 000	Tilskudd 20% reduksjon
210	4725	1471	22 000	18 000	-4 000	Tilskudd 20% reduksjon

210	4735	1471	70 000	56 000	-14 000	Tilskudd 20% reduksjon
210	4700	1470	(234 000)[1]	100 000	+100 000	Kommunalt tilskudd til anleggsutbygging for idrett og fysisk aktivitet

Oppgaver og utfordringer i økonomiplanperioden:

- Stramme økonomiske rammer vanskeliggjør økt satsing på kultur slik det legges opp til i «Kulturplan for Sør-Aurdal kommune 2015-2020».
    - Kulturmidler i tilskudd til frivillige lag og foreninger (art 1471) reduseres med 20% fra år 2018 til 2019, i sum -102 000 kr.
- Vedr. oppfølging av "Kommunal plan for idrett og fysisk aktivitet i Sør-Aurdal kommune 2018-2021":
    - Søknader om spillemidler til anleggene som prioriteres i handlingsprogrammet.
    - [1]Kommunalt tilskudd til anleggsutbyggingen ble i 2018 dekt inn ved bruk av bundne fond kr 234 000. Dette gjør det utfordrende å finne midler til kommunalt tilskudd i budsjett 2019. I vedtatt plan heter det at kommunalt tilskudd skal være kr 200 000 årlig i planperioden 2018-2021. I budsjett 2019 er det satt av kr 100 000 i kommunalt tilskudd til utbygging av anlegg for idrett og fysisk aktivitet. Tilskuddet kanaliseres til nærmiljøanlegg i handlingsprogrammet for år 2019.
- Aktiviteten i Den kulturelle skolesekken og Den kulturelle spaserstokken (ansvar 210 tjeneste 4680) reduseres i 2109. Det har vært stor aktivitet i 2018 ved bruk bundne fond.

KULTURSKOLE

Hovedmål:

Kommunen skal ha et rikt og allsidig kulturliv, blant annet gjennom kulturskolen, samt bruke kulturlivet som virkemiddel for å fremme bosetting. (jf. Kommuneplanens samfunnsdel for Sør-Aurdal 2008-2018)

Faktatabell (KOSTRA)	Sør-Aurdal			KOSTRA-gr. 2 2017	Opp-land 2017	Landet u/Oslo 2017
	2015	2016	2017			
Netto driftsutgifter til kommunale kulturskoler per innbygger 6-15 år (kr)	3 011	3 079	2 831	3 960	3 242	2 439
Korrigerte brutto driftsutgifter til kommunale kulturskoler per elev (kr)	21 792	23 099	22 743	17 396	18 801	19 391
Barn 6-15 år i kommunens kulturskole (prosent)	14,0	13,7	13,8	22,9	17,4	13,8

Viktige endringer fra 2018 til 2019:

Tjeneste	2018	2019	Endring i kr.	Forklaring
Kulturskolen	1 181 000	1 116 000	-65 000	Det er lagt inn økt refusjon fra kor og korps

Oppgaver og utfordringer i økonomiplanperioden:

- **Kunne tilby plass til alle barn og unge som søker plass i kulturskolen**, og tilby eventuelle ledige plasser til voksne på ett års basis for å alltid kunne ha fokus på de yngste.
- **Videreutvikle fagtilbudet i kulturskolen** etter behov og økonomi. Slik rammene er nå har vi problemer med å utvide undervisningsstillingene om det trengs, men rektor ser kontinuerlig etter måter å organisere undervisningen på slik at vi kan skape noen tilbud som drives til selvkost. F.eks. ved å etablere tilbud om dans eller stepp. Vi har kompetansen, men møter noen andre utfordringer på veien.
- **Implementeringen av rammeplanen for kulturskolen** pågår både internt og på landsbasis. Vår kulturskole har etter søknad til Norsk kulturskoleråd fått tilbud om veiledning som skal hjelpe oss å drive skolen mer i tråd med rammeplanen. Dette er en omfattende prosess som involverer både leder og skoleeier, samt alle lærerne. Dette er en stor og viktig oppgave, og prosessen vil foregå i de tre kommende semestre**.**
- **Administrasjonsressursen til kulturskolen er knapp**. Bare driften av administrasjonsprogrammet krever mye jobb, men heldigvis ser vi nå en positiv utvikling på dette området.. Å være en aktiv del av rektornettverket i Valdres krever også en grad av møteaktivitet, og det faktum at rektor selv må ta kortvarige vikariater i egen skole medfører en ekstra innsats utover stillingsressursen for å hode driften i gang. Det er svært utfordrende å prioritere tid til utviklingsarbeid
- **Trangere budsjettrammer medfører at lovpålagte oppgaver må prioriteres,** og administrasjonen har derfor økt egenandelen kor og korps betaler for å ha dirigent. Så langt har andelen kor og korps betaler vært relativt beskjeden. Det er ikke lovpålagt at kommunen skal bruke ressurser på dirigent, men vi ønsker samtidig å bidra med noe midler så fremt vi har mulighet til det innenfor våre budsjettrammer. Det ligger derfor inne i gebyrheftet et forslag om at kor og korps skal refundere en betydelig større del av de reelle kostnadene til dirigent; lønn, pensjon og arbeidsgiveravgift. En timepris på kr 500,- medfører at kommunens reelle utgifter til dirigenter reduseres fra 311 000 til 161 000. **Av dette er 75 000 ført tilbake i budsjettet som en økning på tilbudet til barn og unge; 15% lærer**

VASSFARET LEIRSKOLE

Hovedmål:

- Levere gode leirskoleopphold for over 1000 gjestende elever hvert år med fokus på enkelt friluftsliv og sporløs adferd i naturen både på barmark og vinterstid. Herunder ligger også muligheten for å tilby en mer «villmarksrettet» leirskole med tiden.
- Lage en attraktiv leirskole som gir god reklame for Hedalen, Sør-Aurdal og Valdres, som igjen kan få flere kommuner til å ønske å bestille leirskole hos oss. Utnytte det faktum at Hedalen ligger kun to timer unna store potensielle kundemasser i Oslo- og Drammensregionen.

Viktige endringer fra 2018 til 2019:

Ansvar	Tjeneste	2018	2019	Endring i kr.	Forklaring
210	4900	0	0	0	Det er ikke lovpålagt at en kommune skal ha leirskole, men dersom det ligger en leirskole i kommunen skal lærerne ansettes i kommunen på lik linje med lærere i grunnskolen. Reduserte budsjettrammer medfører at utgifter må reduseres og/eller inntekter økes

Oppgaver og utfordringer i økonomiplanperioden:

- Innenfor de 20 ukene leirskolen har avtale med kursstedet de bruker, vil de klare å ta imot nok elever slik at de gjennom refusjon dekker lønnskostnadene til leirskolens lærerstillinger. 2019 ser veldig bra ut og de har fått flere nye skoler dette året som bestilte på nytt til vinteren. De siste årene har ikke leirskolen kunnet utnytte alle ukene, men det har vært store elevgrupper de ukene de har disponert byggene Dette gir en del kapasitetsutfordringer, og skolen ligger ofte helt på grensen til hvor mange de kan ta imot èn enkel uke. Spesielt vårsesongene kan være litt vanskelig å fylle.
- De fleste årene klarer ikke leirskolen å fylle de 20 ukene som tilsvarer en lærers stillingsprosent som leirskolelærere. Dette innebærer at de må jobbe som vikarer i grunnskolen i Sør-Aurdal i de periodene det ikke er leirskole. Det vil variere fra år til år hvor lenge. For 2018 var det 6,25 skoleuker hver. For 2019 er dette kun 1,25 uker hver for de to ansatte lærerne.

BARNEHAGE

Hovedmål:

- Barnehagene i Sør- Aurdal skal være en arena for utvikling, med fokus på den pedagogiske og praktiske hverdagen i barnehagen, både i forhold til barn og voksen
- Rammeplanen skal brukes aktivt og bevisst i den daglige driften i barnehagen

Faktatabell (KOSTRA)	Sør-Aurdal			KOSTRA- gr. 2 2017	Opp-land 2017	Landet u/Oslo 2017
	2015	2016	2017			
Korrigerte brutto driftsutgifter til barnehager per barn i kommunal barnehage (kr)	138 552	137 576	143 374	194 427	191 297	196 201
Netto driftsutgifter barnehage i prosent av kommunens totale netto driftsutgifter (prosent)	7,4	7,3	7,7	11,5	11,4	14,4
Antall barn korrigert for alder per årsverk til basisvirksomhet i barnehage, alle barnehager (antall)	6,3	6,7	6,4	5,7	6,0	6,1
Andel barn 1-5 år i barnehage, i forhold til innbyggere 1-5 år (prosent)	86,6	84,5	89,1	90,5	91,3	91,8
Andel styrere og pedagogiske ledere med barnehagelærerutdanning (prosent)	x	75,8	75,9	91,4	92,4	92,6

Viktige endringer fra 2018 til 2019:

Ansvar	2018	2019	Endring i kr.	Forklaring
300,Reinli barnehage	8 659 000	8 393 000	-266 000	
302, Begnadalen barnehage	2 573 000	2 896 000	323 000	Merutgifter i budsjett for 2019 er på grunn av enkeltvedtak/barn med spesielle behov.
303, Hedalen Naturbarnehage	2 642 000	2 665 000	23 000	

**Det er viktig å merke seg at den reduksjonen vi legger inn fra august er ut i fra kjente fødselstall, og det er selvfølgelig ikke tatt hensyn til eventuell tilflytting. Det gir heller ikke store muligheter til å ta inn barn i løpet av barnehageåret når grunnbemanningen reduseres.*

Oppgaver og utfordringer i økonomiplanperioden:

- **Ny pedagognorm:** fra august 2018 ble det lovpålagt ny pedagognorm. Tidligere har vi regnet 9 små barn eller 18 store barn pr pedagog. Den nye normen sier at vi skal ha 7 små barn eller 14 store barn pr pedagog. Endring av normen har medført en økt etterspørsel etter barnehagelærere, og vi frykter at dette vil gjøre det enda vanskeligere for Sør-Aurdal å knytte til seg rett kompetanse. Det går ut over kvaliteten i tilbudet at vi mangler pedagogisk kompetanse i barnehagene. Det er aller størst grunn til bekymring for Hedalen naturbarnehage der vi over flere år har hatt **pedagogiske ledere på dispensasjon**
- **Reinli barnehage** er en av de største barnehagene i Valdres. Til tross for dette har vi dessverre ikke klart å prioritere ressurser til å utvide ledelsen med **assisterende styrer**. En videreutvikling av kvaliteten i barnehagen fordrer en ledelse som er tett på og driver utviklingsarbeidet. Mangelen på ressurser til ledelse vanskeliggjør dette arbeidet da mesteparten av ledelsesressursen må brukes på administrative oppgaver. Reinli barnehage har et tett samarbeid med IA-kontakt i NAV i arbeidet med arbeidsmiljø og etter hvert sykefravær. Det er også store bygningsmessige utfordringer med tanke på drift og universell utforming.
- **Begnadalen barnehage:** En stillingshjemmel for pedagogisk leder er tatt bort fra august 2019. Det er lave fødselstall, og få potensielle nye søkere i Begnadalen.
  Det er med budsjettert bemanning kun kapasitet til tre nye plasser ved hovedopptak . Dersom flere søkere med rett til plass søker så må rammene utvides med pedagogisk leder. Budsjett for 2019 gir lite handlingsrom og små muligheter for å kunne imøtekomme eventuelle ønsker om barnehageplass gjennom året.
  Kompetanseutvikling / satsing på språkkommune har vi fått til ved at barnehagene i Begnadalen og Hedalen har noen felles personalmøter gjennom året. Her har vi fått faglig påfyll som har blitt drøftet i personalgruppene, og ulike oppgaver/ øvelser har blitt gjennomført i de forskjellige barnegruppene.
- **Hedalen naturbarnehage:** Barnegruppa i Hedalen endrer struktur ved oppstart nytt barnehageår 2019. Tolv barn begynner på skolen og åtte barn går fra småbarn som teller to plasser hver til å telle en plass. I budsjett for 2019 er det tatt bort en stillingshjemmel for pedagogisk leder. Det betyr at det med budsjettert bemanning er kapasitet til å ta inn

åtte nye plasser fra nytt barnehageår. Dersom alle barn som er født i Hedalen i 2018, og har rett til plass, søker barnehageplass i stedet for å motta kontantstøtte, betyr det at for å drive lovlig i henhold til pedagognorm og bemanningsnorm må rammene utvides med pedagogisk leder og fagarbeider.

Lovverk, rammeplan og lokale planer stiller store krav til faglig kompetanse i barnehagene. I Hedalen har vi lyst ledig stillinger for barnehagelærer i flere omganger gjennom mange år uten å lykkes i å få nok søkere med barnehagelærerkompetanse. Barnehageåret 17/18 har vi 200% stilling som barnehagelærer på disp. I løpet av det siste barnehageåret har vi valgt å ha noen felles personalmøter med Begnadalen barnehage hvor vi arbeider med kompetanseutvikling / utviklingsarbeid. Her har vi fått faglig påfyll som har blitt drøftet i personalgruppene, og ulike oppgaver/ øvelser har blitt gjennomført i de forskjellige barnegruppene.

Utviklingsarbeidet Språkkommune har vært i gang dette året. Nå når prosjektmidlene er brukt opp er det dessverre ikke budsjettmidler til videreføring av ressurspersoner. Dette er et arbeid som må vare i lang tid dersom man skal nå de mål som er satt

- Budsjett for 2019 gir **lite fleksibilitet** og rom for å kunne ta imot søkere som måtte ønske barnehageplass utover i året. I barnehageåret 2017/18 kom det syv nye barn (10 plasser) til Hedalen Naturbarnehage utenom hovedopptaket. Det er ikke mulig å forutse hvilke behov som kan bli i 2019

BIBLIOTEK

Hovedmål: (Jf. Lov om folkebibliotek)

- Folkebibliotekene skal ha til oppgave å fremme opplysning, utdanning og annen kulturell virksomhet, gjennom aktiv formidling og ved å stille bøker og andre medier gratis til disposisjon for alle som bor i landet
- Folkebibliotekene skal være en uavhengig møteplass og arena for offentlig samtale og debatt
- Det enkelte bibliotek skal i sine tilbud til barn og voksne legge vekt på kvalitet, allsidighet og aktualitet.
- Bibliotekenes innhold og tjenester skal gjøres kjent
- Folkebibliotekene er ledd i et nasjonalt biblioteksystem

Faktatabell (KOSTRA)	Sør-Aurdal			KOSTRA-gr. 2 2017	Opp-land 2017	Landet u/Oslo 2017
	2015	2016	2017			
Netto driftsutgifter til folkebibliotek, beløp per innbygger (kr)	368	380	404	350	353	283
Besøk i folkebibliotek per innbygger (antall)	3,1	3,2	3,1	3,9	4,5	4,7

Viktige endringer fra 2018 til 2019:

Ansvar	Tjeneste	2017	2018	Endring i kr.	Forklaring
350	4620	1 310 000	1 287 000	-23 000	Vi må dessverre redusere bibliotekets budsjett. Dette vil medføre noe mer ventetid på bøker

Oppgaver og utfordringer i økonomiplanperioden:

- Å oppfylle kravene om kvalitet, allsidighet og aktualitet i tilbudene til barn og voksne
- Å legge bedre til rette for møteplassfunksjonen i biblioteket

Felles utfordringer for ansvar 20:

- Synkende barne-/ elevtall
- Mangel på rett kompetanse
- For lite tid til ledelse: oppfølging av de ansatte og utvikling av tjenestene
- Manglende handlingsrom: kompetanse og økonomi

HELSE OG FAMILIE

ENHETEN OMFATTER FØLGENDE ANSVAR / TJENESTER

- 400 Helsestasjons – og skolehelsetjenesten
- 402 / 4215 Fysioterapitjenesten
- 402 / 4165 Frisklivssentralen
- 403 / 4220 Psykisk helsearbeid
- 403 / 4226 Kommunepsykolog
- 403 / 4235 Fekjærtunet overgangsboliger
- 415 / 3230 Tildelingskontor
- 415 / 4160/ 4200 / 4205 Legetjenesten
- Flere interkommunale tjenester

HELSESTASJONS- OG SKOLEHELSETJENESTEN

Hovedmål:

Fra kommuneplanens samfunnsdel for perioden 2008-2018:

- Skal forebygge medfødte og ervervede sykdommer blant barn.
- Skal fremme god fysisk og sosial helse blant barn og unge.
- Skal samarbeide med hjem og skole for å identifisere og løse de helsemessige problem som spesielt knytter seg til skoleelevens situasjon.

Faktatabell (KOSTRA)	Sør-Aurdal			KOSTRA - gr. 2 2017	Opp-land 2017	Landet u/Oslo 2017
	2015	2016	2017			
Netto driftsutgifter til forebygging helsestasjons- og skolehelsetj. pr innbygger 0-20 år *(Enhet: kroner)*	664	649	640	697	624	621
Andel nyfødte med hjemmebesøk innen to uker etter hjemkomst *(Enhet: prosent)*	91	100	100	92	94	91

Oppgaver og utfordringer i økonomiplanperioden:

- Tjenesten har en sentral rolle i det forebyggende arbeidet med barn og unge. Ny nasjonal faglig retningslinje for tjenesten kom sommer 2017. Endringer er tatt inn i eget planverk, og det jobbes med innarbeiding av nye rutiner.
- I tillegg til 2 helsesøstre har vi en familieveileder som arbeider med barn og familier (før skolealder) som trenger litt ekstra bistand og støtte i hverdagen. Tjenesten har også fått tilskudd fra Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet til foreldrestøttende tiltak for perioden 2017-2020 (under forutsetning av bevilgning fra sentrale myndigheter hvert år), til en 50% foreldreveileder for barn i skolealder samt innvandrerfamilier. Det skal vektlegges bruk av foreldreveiledningsverktøyet «COS-P / Trygghetssirkelen».
  Disse to ressursene samhandler med spesialpedagog i barnehagene og vernepleier i skole/barnehage, og gjør et viktig tverrfaglig samarbeid med å komme tidlig inn.
- Ressursteam i alle skoler og barnehager videreføres, noe som krever god kompetanse og stort fokus på tverrfaglig samarbeid. Det har vært en tendens til økende skolevegring/

skolefravær, og det jobbes med tiltak for å forhindre dette – i dette arbeidet har helsesøster en viktig rolle sammen med bl.a. skolen.

- «Tidlig inn team» videreføres, med familieveileder som koordinerende funksjon. Tverrfaglig samarbeid med helsesøster, jordmor, lege, psykisk helsearbeid, barnevern og barnehage.
- Det fortsettes med 4-årskonsultasjon ute i barnehagene (siden 2013), da det oppleves hensiktsmessig å observere ungene i deres vante lekemiljø. Denne måten å gjennomføre 4-årskonsultasjonen på har vakt oppsikt, og kommunen er kontaktet av Helsedirektoratet for innhenting av opplysninger om opplegget, for å kunne være eksempel for andre!
- I 2019 vil en ansatt ha redusert stilling med 20%. Pga. stramme økonomiske rammer ledigholdes denne, og dette kan få konsekvenser for enkelte oppgaver. Til tross for nedgang i barnetallene, ser en behov spesielt i skolehelsetjenesten for mer ressurser. Tjenesten skal serve 3 barnehager og 4 skoler, og en del tid går da bort til transport.
- Lokalene til helsestasjon i Begnadalen har i svært liten grad/ ikke vært benyttet de siste årene, og tjenesten foreslår at den formelt legges ned og lokalene nyttes til annet formål.

FYSIOTERAPITJENESTEN

Hovedmål:

Fra kommuneplanens samfunnsdel for perioden 2008-2018:

- Skal gi befolkningen i kommunen et godt tilbud i forebyggende og behandlende fysioterapi
- Skal få mennesker så fort som mulig tilbake til arbeidslivet og det sosiale liv.
- Skal gi innbyggerne best mulige forutsetninger til å leve et verdig liv.

Faktatabell (KOSTRA)	Sør-Aurdal			KOSTRA-gr. 2 2017	Opp-land 2017	Landet u/Oslo 2017
	2015	2016	2017			
Fysioterapiårsverk pr 10 000 innbyggere 1)	13,4	13,5	12,6	10,7	11,8	9,5

1) *Ant årsverk pr 10 000 innbyggere på fysioterapitjenesten ligger høyt fordi en ergoterapeutstilling ble omgjort til fysioterapistilling for mange år siden. Dette ble gjort pga. vanskelig å rekruttere ergoterapeut. Ergoterapioppgaver ivaretas av en av fysioterapeutene, som etter hvert har opparbeidet seg god kompetanse på feltet.*

Oppgaver og utfordringer i økonomiplanperioden:

- Sentrale myndigheter gir føringer for kommunene i «Opptrappingsplan habilitering og rehabilitering 2017-2019». Planen skal bidra til at kommunene settes i stand til et godt rehabiliteringstilbud til sine innbyggere og over tid overtar flere rehabiliteringsoppgaver fra spesialisthelsetjenesten.
- I Sør-Aurdal har vi lenge registrert at personer kommer hjem i en tidligere fase av sitt rehabiliteringsforløp. Dette krever økt innsats fra helsetjenestene i kommunen. Fysio- og ergoterapikompetanse er viktig for god tilrettelegging og trening for tidligst mulig å gjenvinne selvstendighet i så stor grad som mulig. Kompetansen er også viktig med tanke på hverdagsmestring, som kommunen ønsker å ha fokus på. Tjenesten ønsker å bidra aktivt i dette arbeidet.
- Privatpraktiserende fysioterapeut med driftsavtale i 40% stilling sluttet i 2017, pga. alder. Planen var å gjøre om denne stillingsprosenten til ergoterapeutstilling. Pga. stram

økonomi har dette ikke latt seg gjøre. I 2020 vil det være lovpålagt å ha ergoterapeut i kommunen, det må jobbes for å finne rom for dette.

- Fra 01.01.18 er det ikke lenger krav om henvisning til fysioterapeut. Det er stadig henvendelser fra nye pasienter, og det er venteliste. Pasienter prioriteres inn iht. retningslinjer. Tilstander som antas å forverres raskt om de må vente, prioriteres først inn. Det har en helseøkonomisk gevinst i at de ikke blir gående i behandling lenge. Av den grunn jobber de privatpraktiserende fysioterapeutene mer enn de har avtale med kommunen om å jobbe.
- Iht. KOSTRA-tall (tabell) kan det se ut som kommunen har godt med fysioterapi-ressurser. Det er viktig å påpeke at for Sør-Aurdal inneholder disse tallene også ergoterapifaglige oppgaver siden fysioterapeutene også ivaretar dette. Sammenligner vi oss med fysio-ergoterapidekning i Valdreskommunene, er vi nest sist i fht. stillingsressurs gjennomsnittlig pr innbygger (Vestre Slidre har minst)
- Tjenesten samarbeider tett med andre tjenesteområder i kommunen, og bistår med tjenester til alle aldersgrupper (helsestasjon, skolehelsetjeneste, barnehage, hjemmetjeneste, institusjon, psykisk helsearbeid, plan/folkehelsearbeid).

FRISKLIVSENTRALEN / FRISKLIVSVEILEDER

- Kommunene er gjennom helse- og omsorgstjenesteloven pålagt å tilby helsefremmende og forebyggende helsetjenester til befolkningen, og Frisklivssentralen er en del av dette arbeidet. Fokus er hjelp til å endre levevaner og mestre helseutfordringer, og være en samarbeidspartner med andre tjenester og i folkehelsearbeidet.
- Frisklivssentralen/ frisklivsveileder drifter BraMat-kurs, fallforebyggende kurs, hjemmebesøk hos 75åringer samt «75års treff» og frisklivgruppe (treningsgruppe). Prosjektet «Sterke barn i Valdres» driftes også i Frisklivsentralen sammen med barnehagene, og avsluttes/ implementeres i vanlig drift i løpet av 2019.
- I tillegg gjennomføres Frisklivssamtaler/ frisklivsresepter for enkeltpersoner (endring av levevaner (kosthold, tobakk, fysisk aktivitet) – et viktig bidrag i vårt forebyggende arbeid for at våre innbyggere skal mestre så mye som mulig uten hjelp av det kommunale hjelpeapparatet.

PSYKISK HELSEARBEID

Hovedmål:

- Fra kommuneplanens samfunnsdel for perioden 2008-2018:
- Skal gi rett hjelp til rett person, til rett tid.
- Skal være en trygg og forutsigbar tjeneste som gir et kvantitativt og kvalitativt likeverdig tilbud til alle innbyggere i kommunen.
- Være et helhetlig lokalt tjenestetilbud som skal gi brukeren økt livskvalitet og mestring av egen livssituasjon, ved økt tilgjengelighet og økt kvalitet på tjenestene.

Oppgaver og utfordringer i økonomiplanperioden:

- Det har i noen år blitt jobbet med omstrukturering av tjenesten, med mer fokus på gruppe-/kurstilbud slik at en kan nå flere brukere med færre personale (eks Traumekurs, Kurs i depresjonsmestring, Naturgruppe, Refleksjonsgruppe («Her og nå») osv.). Noe omdisponering av ressurser til andre tjenester, men fortsatt med fokus på psykisk helsearbeid/ rus. Gruppe-/ kurstilbudene samt individuell oppfølging, bygger på

hverdagsmestringstanken – hvordan hjelpe den enkelte til å mestre livets opp- og nedturer. Nettverksmøtemodellen nyttes også som et viktig verktøy i behandling/ oppfølging.

- I tillegg til psykisk helse er rus et satsningsområde fra sentrale myndigheter (Opptrappingsplan for rusfeltet 2016-2020). I så måte burde vi økt ressursinnsatsen innen tjenesteområdet, men det lar seg ikke gjøre med de stramme rammer som er for 2019. Dette kan være en utfordring i fht. dårlige/ ustabile tjenestemottakere.
- Kommunene fikk også ansvar for kommunal akutte døgnplasser fra 01.01.17, noe vi samarbeider om i Valdres, men en ser også at den enkelte kommune merker større pågang. Tjenesten ser en utvikling av at tjeneste-mottakerne blir yngre og sliter med både skolegang/ utdanning/ arbeid, relasjoner og det «å bo» - dette er urovekkende.
- Spesialisthelsetjenesten bygger stadig ned, og flere og flere oppgaver overlates til kommunene. Fra 01.01.19 blir det betalingsplikt for kommunene for utskrivningsklare pasienter også innen psykiatri og rus, og vi må betale kr 5.000,- per døgn om vi ikke klarer å ta imot pasienten når den er utskrivningsklar – det er ikke rom for å legge inn midler til dette i budsjettet.
- Tjenesten har fått prosjektmidler til stilling som erfaringskonsulent, noe vi har stor tro på kan gi nyttig bidrag om hvordan vi bør rigge tilbudene våre for framtiden. Erfaringskonsulenten er også viktig i fht. «likemannsarbeid».
- Det vektlegges å bruke velferdsteknologi (f.eks. videokonferanse) i så mange anledninger som mulig – dette kan spare både pasienter og personale for reisetid- og utgifter.
- Tjenesten er i stort behov av mer kontorplass, da flere ansatte nå må dele kontor. Dette gir unødvendig bruk av tid til organisering/ administrering av bl.a. fordeling av hvem som kan nytte kontoret til enhver tid til samtale osv. Det har også gitt utslag i større utgifter til kjøring, da flere samtaler må gjennomføres hjemme hos pasienter i stedet for på kontoret. Tjenesten samarbeider tett med flere andre tjenesteområder, og en ser at det også vil være hensiktsmessig å kunne se på dette i fht. kontorplassering (f.eks. på kommunehuset).

KOMMUNEPSYKOLOG

Kommunepsykolog blir lovpålagt for kommunene fra 2020. Sammen med Etnedal kommune har vi søkt og fått tilskuddsmidler fra Helsedirektoratet i en oppstartsperiode. Stillingen forventes å komme i drift i løpet av 2019, og må innarbeides i budsjett 2020 uten tilskuddsmidler. Direktoratet gir føringer for stillingens innhold, og skal i hovedsak jobbe systemrettet , gi veiledning og fagstøtte til andre faggrupper og kunne delta i kartlegging og vurdering for videre behandling i 1. eller 2.linjetjenesten. Stillingen fordeles 60/40 (Sør-Aurdal/ Etnedal).

FEKJÆRTUNET OVERGANGSBOLIGER

Er et samarbeidstiltak mellom Sør-Aurdal kommune, NAV og Fekjær psykiatriske senter, som ble videreført etter prosjektperiode fra 2009-2011. Sør-Aurdal kommune bidrar med boveiledning til brukere som kan bo ved Fekjærtunet i inntil 2 år. Dette er et ikke lovpålagt tilbud mellom 1. og 2.linjetjenesten. Kommunen skal ikke ha utgifter til tiltaket, og er avhengig av avtale med hjemkommune til beboer og/eller evt. annen inntekt.

LEGETJENESTEN

Hovedmål:

Fra kommuneplanens samfunnsdel for perioden 2008-2018:
Legetjenesten skal gi en stabil legedekning som i tilstrekkelig grad ivaretar følelse av nærhet til tjenesten.

Fakta tabell (KOSTRA)	Sør-Aurdal			KOSTRA - gr. 2 2017	Opp-land 2017	Landet u/Oslo 2017
	2015	2016	2017			
Legeårsverk pr 10 000 innbyggere	7,2	7,3	7,3	13,2	12,4	11,1

Oppgaver og utfordringer i økonomiplanperioden:

- Det spares utgifter ved mindre bruk av vikar ved sykdom og ferieavvikling. Dette kan bety noe mer ventetid for pasientene, både på telefon og i mottak.
- Det er i 2018 gjort en del oppgradering i form av universell utforming og oppussing, samt utskifting av utstyr. Det gjenstår noe arbeid i fht. dette, som vi håper lar seg gjennomføre i 2019.
- I legevaktsamarbeidet i Valdres er det behov for at 18 leger deltar for å få til turnus. Sør-Aurdal skal bidra med 3 hjemler (i h.h.t. folketall), og vi har 2 leger. Fram til nå har det vært mange nok leger til å dekke opp turnusen, men flere av legene i Valdres har bedt om fritak pga. bl.a. alder (kan slippe å gå vakter ved fylte 60 år). Legesenteret ble i 2018 godkjent som turnussted for LIS1-lege (turnuslege). Dette oppleves positivt, men LIS1-legen kan ikke gå selvstendig legevakt og det er fortsatt utfordring med nok leger i vaktsamarbeidet. Kommunen har siden 2005 hatt samarbeid med Ringerike kommune om legesenteret på Nes og den siste legehjemmelen. Det ble forsøkt reforhandling av denne avtalen for at legen på Nes skulle bidra inn i vaktsamarbeidet i Valdres, dette hadde ikke Ringerike mulighet til å gå med på. Avtalen er dermed sagt opp, og opphører fra september 2019. Det bør jobbes for at den tredje legehjemmelen besettes i slutten av 2019.

TILDELINGSKONTORET

Hovedmål:

Tildelingskontoret (TDK) skal tildele tjenester iht. lovverk og retningslinjer, samt være kommunens koordinerende enhet (lovpålagt å ha).

Fakta tabell	Sør-Aurdal		
	2015	2016	2017
Antall saker registret pr 30.09. i året	500	600	640

Oppgaver og utfordringer i økonomiplanperioden:

- Tjenesten har 1,8 årsverk, hvorav 1,6 er til saksbehandling. I hele 2016, 2017 og 2018 har tjenesten mer eller mindre benyttet 0,2 årsverk i tillegg, dette har vært mulig blant annet pga. sykelønnsrefusjoner annet sted i ansvarsområde, der man da har måtte klare seg uten vikar. Antall saker er økende, og det er behov for minst 2 hele årsverk ved tjenesten. Det

har ikke vært rom for å legge inn dette for 2019, men det vurderes fortløpende hva som er mulig å få til. TDK har en viktig rolle for å tildele riktige tjenester på riktig nivå i helse- og omsorgstrappa, og ved å ikke ha nok ressurser her kan det får negative økonomiske konsekvenser innen andre deler av sektoren.
Ressurser trengs også for å få Koordinerende enhet mer «opp å gå», og vi ser at flere yrkesgrupper burde vært tilknyttet, f.eks. fysioterapeut og ergoterapeut. Dette har det imidlertid ikke vært rom for i et stramt budsjett.

- Tjenesten dekker også opp 40% stilling i Tilrettelagte tjenester, ved å ha kontorplass to dager per uke i en bolig. Dette er på mange måter greit, men gjør tjenesten mindre fleksibel.
- 20 % stilling tilknyttet tjenesten er systemansvarlig for pasientjournalsystemet som nyttes i kommunen, samt turnus-system. Vi ser at dette er i snaueste laget, med bl.a. tanke på at pasientsystemet må være virksomt 24/7, og krever en god del oppfølging. Vi ser også at det er muligheter til å nytte systemet på en enda bedre måte, som vil kunne gi bedre ressursutnyttelse. Det kreves imidlertid personalressurser for å gjennomføre videre opplæring og implementering, og dette er det ikke rom for med de budsjettrammer som foreligger.

INTERKOMMUNALE TJENESTER

Interkommunale tjenester innen Helse og familie er: Barnevern, Jordmor, NAV, Helsefremmende og forebyggende arbeid, Valdres lokalmedisinske senter (VLMS) m/ legevakt, intermediær avdeling og kommunale akutte døgnplasser.

Hovedmål:

Fra kommuneplanens samfunnsdel om interkommunalt samarbeid for perioden 2008-2018:
Ved fellesløsninger skal en oppnå:

- Bedre tjenestekvalitet og/eller økonomiske innsparinger.
- Redusert sårbarhet.

Faktatabell (KOSTRA)	Sør-Aurdal 2015	2016	2017	KOSTRA - gr. 2 2017	Opp-land 2017	Landet u/Oslo 2017
Andel barn med barneverntiltak ift. innb 0-22 år *(prosent)*	4,4	4,7	4,7	4,4	-	3,9
Sosialhjelpsmottakere med sosialhjelp som viktigste kilde til livsopphold *(antall)* 1)	44	40	44	1754	-	47787

1) *For 2017 er sosialhjelpsmottakere med hovedinntekt introduksjonsstøtte skilt ut fra hovedinntekt sosialhjelp. For 2015 og 2016 er disse registrert sammen.*

Viktige endringer fra 2018 til 2019:

Ansvar	Tjeneste	2018	2019	Endring i kr.	Forklaring
145	2800/2850/2900	5.816	7.271	1.455	Barnevern
	4100	310	350	40	Jordmor
	4305/4306/4315/4420	6.149	6.022	-127	NAV
	4205/3305	5.514	6.303	789	VLMS

Oppgaver og utfordringer i økonomiplanperioden:

- I **barnevernet** er det flere barn med tiltak både i og utenfor hjemmet, dette er kostnadskrevende. Utgiftene er vanskelig å kontrollere, da overtakelse av f.eks. ett barn vil kunne gi en økt utgift på noen hundre tusen. For 2019 er det lagt inn midler tilsvarende tiltak som er i gang pr okt -18, og som er noe mer enn budsjett for -18. Valdreskommunene vil fra januar 2019 iverksette akuttberedskap/ barnevernvakt, iht. anmodning fra Fylkesmannen. Dette gir også en merkostnad fra -18 til -19.
  Det er svært viktig å jobbe med forebyggende tiltak og komme tidlig inn ift. dette feltet. Det vil kunne «styrke» foreldrene til å gjøre det «rette», og kunne gi bedre forutsetninger for å gi barna en god barndom/ oppvekst. Kommunen har jobbet systematisk med å få gode «tidlig-inn»-tiltak på plass de siste årene (se bl.a. helsesøstertjenesten), og de siste fosterhjemsplasseringer som er blitt gjort, er i hovedsak ift. eldre barn.

- Vi har interkommunal **jordmortjeneste** i Valdres. Det tilstrebes at jordmor reiser på hjemmebesøk i løpet av den første uka etter fødsel. Flere mødre reiser tidligere hjem enn før, dermed er det behov for tettere oppfølging fra helsestasjonen den første tiden.

- **NAV**: Mindre kostnader til administrasjon som forventet, da 6 lokasjoner er blitt til 1 etter sammenslåing av kontorene i 2018 – derfor noe nedgang i budsjett.
  Det er vanskelig å forutsi utbetalinger fram i tid både for økonomisk sosialhjelp og kvalifiseringsprogrammet. Det er hensiktsmessig å se disse to postene samlet i budsjettsammenheng, da det i stor grad er den samme brukergruppen det gjelder. Regnskap 2018 tegner til å bli lik regnskap 2017, og 2019 budsjetteres etter dette. NAV jobber stadig med kandidater i forhold til kvalifiserings-programmet (KVP), større forbruk på KVP vil forhåpentligvis redusere utgiftene til økonomisk sosialhjelp. Aktivitetsplikt for de under 30 år fra 01.01.17 har gitt større fokus for den enkelte ift. å komme seg i aktivitet, men vi tror det fortsatt er noe å hente på dette arbeidet.

- **Valdres lokalmedisinske senter** med legevakt, kommunal akutte døgnplasser (KAD) og intermediær avdeling har nå vært i drift siden 01.06.15. Det tar tid å rigge et nytt tilbud, men vi ser at vi er godt i gang og at det jobbes kontinuerlig med å holde kostnadene nede så langt det lar seg gjøre. Med sykepleiekompetanse 24/7 er dette et godt tilbud for de aller dårligste vi skal serve i kommunehelsetjenesten. Fra 01.01.17 er alle kommuner lovpålagt å ha tilbud om døgnplasser for øyeblikkelig hjelp, også i fht. rus og psykiatri. Anbefalingen fra sentrale myndigheter er at dette samlokaliseres med de somatiske KAD-plassene. Dette er gjort for Valdres.
  Noe økte kostander fra -18 til -19 knytter seg til legevakt. Dette for å ivareta akuttmedisinforskriften i fht kurs i vold og overgrep m.m. – dette innebærer kostander i fht lønn, kurs og lisenser.

For hele ansvarsområdet:

- **Kompetansehevende tiltak** er viktig i fht personalet, dette for å opprettholde og videreutvikle kvaliteten i tjenestene. Pga. stramme rammer er kurspotten for 2019 holdt på et absolutt minimum, og det vil bli mindre muligheter til kursdeltakelse.
- Fokus på å nytte **velferdsteknologi** så mye som mulig, f.eks. delta på møter via videokonferanse vil spare oss for både reiseutgifter og tid!

- Fokus på **hverdagsmestring** og **folkehelsetiltak** – dette for at den enkelte tjenestemottaker og den «vanlige innbygger» skal være/ bli mest mulig i stand til å ivareta egen helse.
- Hele Helse og omsorg er i en omstruktureringsfase der ny administrativ organisering skal på plass fra 2019. Organisasjonskartet er ikke helt fastlagt enda, og en del ansatte forventes å få endrende arbeidsoppgaver. Omstilling og endring krever godt planlagte prosesser, god ledelse (både overordnet og i den enkelte tjeneste) og tid til å drive endringsarbeid. Dette er krevende når tjenester også skal ytes kontinuerlig samtidig med endringer skal gjennomføres.

INSTITUSJON OG HJEMMEBASERTE TJENESTER

ENHETEN OMFATTER FØLGENDE ANSVAR / TJENESTER

- 404 Institusjon og hjemmebaserte tjenester
  - Sør-Aurdalsheimen
  - Hjemmetjenesten
  - Hjelpemidler

Hovedmål:

- Institusjon og hjemmetjenester skal utføre helse og omsorgstjenester etter vedtak, serviceerklæringer og på rett tjenestenivå.
- Tjenesten skal gi et helhetlig tjenestetilbud som skal gi brukeren økt livskvalitet og mestring av egen livssituasjon.
- Tjenestene skal være forutsigbare, forsvarlige og av god kvalitet.
- Tjenesten skal jobbe for at tjenestemottakere skal få bo hjemme med tilrettelagt bistand så lenge som ønskelig og forsvarlig.
- Tjenesten skal tilby differensierte bo- og tjenestetilbud på lang og kort sikt. Herunder sykehjemsopphold for mennesker med behov for døgnkontinuerlig tilsyn og pleie, rehabilitering, korttidsopphold for vurdering – kartlegging og behandling, bofellesskap for mennesker med demens og avlastning.
- Hjemmetjenesten og sykehjemmet skal ha et godt samarbeid på tvers av avdelinger og med andre instanser for å ivareta bruker.
- Tjenesten skal ha fokus på kompetanse og trivsel hos ansatte.
- Tjenesten skal ha fokus på utvikling av tjenestene og møte forberedt i fremtiden ved å ta i bruk tilgjengelig teknologiske løsninger.

SØR-AURDALSHEIMEN

Faktatabell (KOSTRA)	Sør-Aurdal			KOSTRA-gr. 2 2017	Opp-land 2017	Landet u/Oslo 2017
	2015	2016	2017			
Andel innbyggere 80 år og over som er beboere på institusjon	13,5	15,3	12,5	13,4	11,1	12,6
Andel beboere 80 år og over i institusjon	82,4	83,8	-			
Institusjon – beboere med omfattende bistandsbehov. (ant)	28	33	25	1468	1224	28 048
Andel plasser avsatt til rehabilitering/habilitering. Prosent	11,8	11,8	11,8	8,4	10,2	7,8
Utgifter pr. oppholdsdøgn i institusjon (kr)	2695,-	3434 ,-	3474 ,-	3330 ,-	3588 ,-	3439,-

Legetime pr uke pr beboer i sykehjem	0,41	0,38	0,43	0,46	0,66	0,55

(Fordi det har vært vanskelig å finne igjen sammenlignbare tall fra KOSTRA som er gjort om, er det lagt til noen andre variabler enn tidligere .)

- Tabellen viser en nedgang i andelen innbyggere 80 år og over som er beboere på institusjon. Det er også nedgang i KOSTRAgruppa, i Oppland og i landet for øvrig. For kommunen sin del kan noe forklares ved at noe av plassene er belagt med yngre pasienter med omfattende hjelpebehov.
- Tabellen viser allikevel fortsatt at sykehjemmets plasser brukes til de eldste eldre i kommunen. Dette er i tråd med intensjonene og sentrale føringer. Sammenlignet med KOSTRAgruppe og Oppland viser bildet at kommunen har flere over 80 år på sykehjem enn gjennomsnittet.
- Beboere med omfattende bistandsbehov på sykehjem antas å være høyere og at dette henger sammen med at rutiner for jevnlig iplos-registrering må forbedres.
- Tabellen viser at vi fortsatt ligger godt an når det gjelder plasser avsatt til rehabilitering.
- Utgifter pr. oppholdsdøgn viser at vi ligger innenfor gjennomsnittet.
- Legetimer pr. uke pr. beboer har en liten økning, men ligger allikevel under KOSTRAgruppa, Oppland og landet.

Viktige endringer fra 2018 til 2019:

- Det er redusert på vikarbudsjettene for å komme innenfor tildelt ramme.
- Oppholdsbetalingen er økt noe fra i fjor.

HJEMMETJENESTEN

Faktatabell (KOSTRA)	Sør-Aurdal 2015	Sør-Aurdal 2016	Sør-Aurdal 2017	KOSTRA-gr. 2 2017	Opp-land 2017	Landet u/Oslo 2017
Hjemmetjenester – brukere i alt (antall) 1)	245	229	234	10 657	10 153	185 064
Andel innbyggere 80 år og over som bruker hjemmetjenester (prosent) 1)	39,8	40,1	40,0	37,0	34,5	32,4
Andel brukere av hjemmetjenester 0-66 år. (prosent) 1)	51,4	48,0	44,4	43,1	45,8	47,0
Hjemmetjenestebrukere, omfattende bistandsbehov, i alt (antall) 1)	36	31	42	1552	1584	30 878

Årsverk i hjemmetjenesten	2540,72	2638,77	2638,77			

1) *Mottakere av hjemmetjenester innbefatter tjenestemottakere både i Tilrettelagte tjenester og hjemmetjenesten.*

(Fordi det har vært vanskelig å finne igjen sammenlignbare tall fra KOSTRA som er gjort om, er det lagt til noen andre variabler enn tidligere)

- Tabellen viser en økning i antall brukere av hjemmetjenester.
- Det viser også en vesentlig økning på antall pasienter med omfattende bistandsbehov fra 2016 til 2017.
- Andel innbyggere over 80 år som mottar hjemmetjenester er ganske stabilt

Viktige endringer fra 2018 til 2019:

- Budsjettet er redusert til et minimum for å komme under tildelt ramme.
- Det er forsøkt å øke inntektene der det er mulig.
- Det var planlagt at vi skulle ta i bruk nye trygghetsalarmer i 2018, men på grunn av årsaker hos samarbeidende leverandør ble ikke dette gjennomført. Det kreves bedre planlegging om kommunens satsing på velferdsteknologi.

Oppgaver og utfordringer i økonomiplanperioden:

- Budsjettet er redusert til et minimum og har lite mulighet til å kunne dekke uforutsette hendelser som medfører økte utgifter.
- Det foreligger et forslag om ny organisasjonsstruktur under kommunalsjef for helse og omsorg. Det jobbes med å avklare hva som er en fornuftig organisering ut i fra hvilke oppgaver som skal løses. Det er en krevende oppgave med lite ressurser og en stor sektor.
- For å kunne møte fremtidens utfordringer med trangere økonomi, flere som trenger helsehjelp og færre hender til å utføre arbeidet, er det nødvendig med tiltak som igjen krever ressurser for å gjennomføre tiltakene. Mangel på ressurser vanskeliggjør planlegging og implementering av ønskelige tiltak for å gi mer effektiv drift og gode nok tjenester. Eks.: System for å jobbe etter vedtak, system for rapportering og kontroll for å sikre tjenester, igangsette hverdagsmestring, mer bruk av velferdsteknologiske løsninger og drive kompetanseheving på dette feltet, effektivisere bruk av fagsystem, og ta i bruk LEAN som virksomhetsstrategi. Dette er flere tiltak som kan redusere behovet for tjenester hos den enkelte tjenestemottaker på sikt, og som kan effektivisere tjenesten på alle nivåer.
  Det legges opp til en fortsatt aktiv prosess for effektivisering av hele tjenesten i 2019 og reduksjon av sykefravær.

- Det er mangel på tilrettelagte boliger i sentrum som fremmer selvstendighet
- Det er utfordrende å drive omstilling og utvikling med for lite ansatte til å drive prosesser.
- Det er gjort innsparinger i vikarbudsjettene, og på fastlønnsbudsjettet for å komme under tildelt ramme.

- Tjenesten har fokus på at innbyggere skal greie seg selv i eget hjem så lenge som mulig med tilrettelagt hjelp. Det er økt aktivitet i hjemmesykepleien og det er flyttet ressurser til hjemmesykepleien for å avhjelpe presset. Allikevel oppleves arbeidsdagene som hektiske av ansatte. Det er en utfordring å forebygge sykefravær og ivareta / beholde ansatte uten å øke grunnbemanningen.
- Å drive faglig utvikling krever ressurser for å dekke kursutgifter, reise og vikarutgifter. Faglig utvikling er viktig for å kunne tilby gode tjenester fra kompetente ansatte. Kurs og kompetanseheving innenfor endring/omstilling, LEAN og effektivisering kan gi en god effekt i en tid der dette er viktig å få gjennomført. Innsparinger vil gi mindre ressurser til nødvendig kompetanseheving.
- Kommunen har den siste tiden hatt rekrutteringsproblemer når det gjelder fagpersonell. God nok dekning av bl.a. høgskolepersonell er av stor betydning for både tjenestekvalitet og den totale arbeidsbelastningen på arbeidsplassen, og for å forebygge at avdelingsledere blir dobbeltarbeidende. Kommunen har derfor tidvis valgt å tilby kvalifiserte søkere til ledige stillinger bedre lønnsbetingelser enn minstelønn i tariffavtalen. Dette gir isolert sett en økning i lønnsutgiftene, men på sikt tror vi at det bidrar positivt i forhold til arbeidsbelastning og en stabil bemanning.
- Økende antall personer med demens er en utfordring. De vil bli flere i fremtiden og vil på et tidspunkt trenge bistand fra det offentlige. En god demensomsorg der fagpersoner med avsatt tid kommer tidlig inn i sykdomsforløpet kan utsette langtidsplasser i sykehjem og forhindre at pårørende blir utslitt. Demenskompetanse og kunnskap om tilrettelegging må ut i hjemmene slik at de som ønsker det kan bo hjemme lengst mulig.
- Det bør i gang med en kartlegging for å avdekke brukeres behov og ønsker for teknologiske løsninger og for hvordan kommunen skal satse videre på området. I tillegg hvordan fremtidens sykehjem skal kunne ta i bruk velferdsteknologiske løsninger for å øke kvalitet, sikre pasienter og bremse økte utgifter. Pasientene er sykere nå enn tidligere, både fysisk og psykisk. Med demens følger også alderspsykiatriske lidelser med mer uro og forvirring.

TILRETTELAGTE TJENESTER

ENHETEN OMFATTER FØLGENDE ANSVAR / TJENESTER

- 405 Tilrettelagte tjenester
  - Miljøarbeidertjeneste Bagn
  - Miljøarbeidertjeneste Hedalen
  - Arbeidstilbud - Tingvolltoppen
  - Personlig brukerstyrt assistanse (BPA)
  - Støttekontakt og avlastning
  - Omsorgslønn

TILRETTELAGTE TJENESTER

Hovedmål:

- Bedre funksjonsevnen, og tilrettelegge for at den enkelte funksjonshemmede får mulighet til å leve et mest mulig selvstendig sosialt og meningsfylt liv.
- Skal gi rett hjelp til rett person, til rett tid.
- Skal være en trygg og forutsigbar tjeneste.
- Være et helhetlig tjenestetilbud som skal gi brukeren økt livskvalitet og mestring av egen livssituasjon, ved økt tilgjengelighet og økt kvalitet på tjenestene.

Viktige endringer fra 2018 til 2019:

Ansvar	Tjeneste	2018	2019	Endring i kr.	Forklaring
405	3430			350 000	Innslagspunktet for refusjon av utgifter til ressurskrevende tjenester er økt, jfr. særskilt tabell nedenfor. *
405	3000			100 000	Økt behov. Ny forskrift om avlastning i privat hjem har gjort at private avlastere må ansettes som ordinære arbeidstakere. Dette medfører økte utgifter i form av lønn, sos. utg., ferie- og sykepenger.
405	3430	19 536 000	20 540 000	1 004 0000	Økt behov for avlastning i avlastningsleiligheter. Nye brukere med behov for samlokalisert bolig. Effektivisering lagt inn med redusert bruk av midlertidig 130 % stilling i løpet av 2018. Tilskudd for flere ressurskrevende brukere grunnet en i 2018/19 passerer

					innslagspunkt for tilskuddet. 200 000-
405	3425	1 242 000	1 919 000	617 000	Økning i behov. Redusert tilskudd
405	3010	1 789 000	1 600 000	- 189 000	Redusert 30 % stilling
405	3435			- 185 000	Tilbudet på Hellerud flyttet til Hedalsheimen fra oktober

*1	Innslagspunkt	Utslag for mere utgifter til SAK	Per capita
2015	1 080 000		604 000
2016	1 157 000	77 000	620 000
2017	1 235 000	78 000	655 000
2018	1 320 000	85 000	656 000

Oppgaver og utfordringer i økonomiplanperioden:

- Gi gode tjenester på laveste nivå i omsorgstrappa. Pr i dag er det barn/ ungdommer som nytter avlastnings/treningsleiligheten på **Synneisbakkin.** Tilrettelegge for at **barn/ungdom med nedsatt funksjonsevne** kan bo heime så lenge som mulig.
- Flere **yngre brukere** med omfattende bistandsbehov har behov for og ønsker å flytte i egen bolig i løpet av perioden.
- Tilbudet på Hellerud vil bli flyttet til Hedalsheimen i løpet av 2019. Tjenestekvalitet skal opprettholdes og deler av personalet vil jobbe på Hedalsheimen.
- **Tingvolltoppen:** Inntektsbringende produksjon, samt en god arbeidsplass for arbeidstakerne. Utfordringen er nok arbeidsoppgaver og god tilrettelegging. **Valdres Arbeidssenter** (VAS) sin filial i Bagn fungerer bra og gir et godt tilbud til mange. Det er foretatt en reduksjon i ansatte med 30 % stilling fra 2019 grunnet færre brukere. Dette gir større utfordringer i hverdagen i forhold til stabilitet og fleksibilitet. Det er ni personer i Sør-Aurdal som har innvilget VTA. Fem jobber på Tingvolltoppen og tre på VAS, Leira.
- Det kartlegges dagtilbud/arbeidstilbud (Tingvolltoppe og Skoglund) og vurderes om de skal samorganiseres jfr. Kommunestyrevedtak 19.6.2018.
- **Rettsikkerhet** i fht tjenestemottakere og tjenesteytere, viktig med trygge og opplærte personale. Jobbe med opplæringsperm, trygge rapporteringer og opplæring av ressurspersoner som kan gi videre opplæring.
- Tilrettelagte Tjenester har pr dags dato ingen avdelingsleder**,** slik det har vært innenfor Institusjon og hjemmebaserte tjenester. Dette gir store administrative utfordringer i forhold til personalarbeidet, og mindre mulighet til å se den enkelte ansatte. Utfordringer i fht å få utført merkantile oppgaver.
- Jobber med å heve den **faglige kvaliteten, styrke personalet og jobbe med brukermedvirkning**. Prioriterer opplæring i fht opplæringspermen, videreføring av studiering innen Tvang og makt, fokus på brannforebygging, vergeteknikker, e-læring på Medikamenthåndtering og Introduksjonskurs, Proact osv.
- Tjenesten har **fagleder** som arbeider med oppfølging av **faglig forsvarlighet av tjenesten, veiledning av personalet og oppfølging av brukere i tjenesten**
- Det arbeides kontinuerlig med å sikre nok kompetanse/ ressurser til å vedlikeholde og **heve kompetansen** hos de ansatte, for å møte de krav som settes til tjenesten.
- Fylkesmann vektlegger ved tilsyn å sikre forsvarlig opplæring og jevnlig veiledning til ansatte som skal gi tjenestene, for å sikre faglig og etisk forsvarlige tjenester.

- Utfordrende å ansette nok og stabilt personal med vernepleier/ høgskoleutdanning.
- Tett samarbeid med **Tildelingskontor** for å kartlegge og evaluere søkeres behov og sikre forsvarlige tjenester. Evaluere serviceerklæringene for tjenester innen helse- og omsorg, jobbe for koordinerende enhet og ambulerende team i kommunen.
- **Individuell plan –** brukere med behov for langvarige og koordinerte tjenester har rett til individuell plan. Planen er elektronisk og deltakerne kan i større grad delta i den.
- Det gis statlig støtte i fht. **Ressurskrevende tjenester** til sju tjenestemottakere. Personer over 67 år gis det ikke mulighet for å søke støtte for.
- Høgskoleutdannet personell gjennomfører **studiering** for personalgruppene med fokus på tvang og velferdsteknologi.
- Jobber med **hverdagsmestring, LEAN og velferdsteknologi**.
- Utfordringer med å skaffe nok støttekontakter.
- Tilrettelagte tjenester yter tjenester til ulike brukergrupper og på ulike steder i kommunen og har behov for tjenestebil. Det er inngått avtale med Institusjon og hjemmetjenesten om felles bruk av bil på ettermiddag og det planlegges leasing av bil fra medio 2019 for å redusere arbeidstid som brukes til forflytning.

Faktatabell	**Sør-Aurdal**		
	2015	**2016**	**2017**
Antall tjenestemottakere	59	74	74
Antall tjenestemottakere med tvangstiltak	6 (7 vedtak)	5 (6 vedtak)	5 (6 vedtak)
Andel årsverk med utdanning (fagarbeidere og høgskoleutdannede)	67	65	69
Antall psykisk utviklingshemmede over 16 år	27	28	30
Antall arbeidstakere på Tingvolltoppen	27 (hvorav 5 VTA-deltakere)	24 (hvorav 5 VTA-deltakere og 1 fra annen kommune)	22 (hvorav 5 VTA-deltakere og 1 fra annen kommune)

Det er ikke benyttet KOSTRA-tall, og tallene er derfor ikke sammenlignbare med andre kommuner / Oppland / landet.
I KOSTRA er Tilrettelagte tjenester ikke skilt ut som egen tjeneste, men lagt sammen med hjemmetjenesten.

BRUKERSTYRT PERSONLIG ASSISTANSE

Hovedmål:

Rettighetsfestingen av BPA er begrunnet i et ønske om å sikre mennesker med stort behov for praktisk bistand en større mulighet til å ta ansvar for eget liv og egen velferd. Kommunen har plikt til å ha et tilbud om BPA, jf. helse- og omsorgstjenesteloven § 3-8.

Oppgaver og utfordringer i økonomiplanperioden:

- BPA ordninger er utfordrende i fht turnus, arbeidsleder og dokumentasjon.
- Søke eksterne midler

- Rekruttere assistenter
- Sikre gode og forsvarlige BPA tjenester

STØTTEKONTAKT, AVLASTNING OG OMSORGSLØNN

Hovedmål:

Avlastningstjenester skal gi private omsorgsytere som har særlig tyngende omsorgsoppgaver nødvendig og regelmessig fritid og ferie og mulighet for å delta i vanlige aktiviteter i samfunnet. Retten kan f.eks. omfatte bistand i hjemmet.

Omsorgsstønad er stønad til privatpersoner, f.eks. ektefelle eller andre pårørende, som påtar seg særlig tyngende omsorgsarbeid på privat basis. Formålet med ordningen er å bidra til best mulig omsorg, og gjøre det mulig for private omsorgsytere å stå for arbeidet.

En **støttekontakt** hjelper en annen person gjennom sosialt samvær og ulike aktiviteter for å bidra til en meningsfull fritid. Støttekontakttjenester kan bidra til at brukere/pasienter opplever redusert behov for kommunale tjenester som er høyere opp i omsorgstrappa.

Faktatabell (KOSTRA)	Sør-Aurdal			
	2015	2016	2017	2018
Støttekontakt	39	38	48	49
Avlastning	8	8	9	10
Omsorgslønn	10	10	10	9

Oppgaver og utfordringer i økonomiplanperioden:

- Budsjett for støttekontakt er tilpasset siste års regnskap. Det er vanskelig å rekruttere nok støttekontakt, dersom vi skulle ha gitt et tilbud i tråd med de vedtak som er fattet, måtte budsjettet bli økt med kr. 400 000,-.
- Rekruttere støttekontakter.

TEKNISK DRIFT

ENHETEN OMFATTER FØLGENDE ANSVAR

- 500 Felles teknisk drift
- 501 Lokaler
- 502 Institusjoner
- 503 Botilbud
- 504 Veier
- 506 Vann
- 507 Avløp / renovasjon

Hovedmål

Kommuneplanens samfunnsdel for perioden 2008-2018 har overordnede mål på området:

- Kommunen skal være en foregangskommune med hensyn til i størst mulig grad å benytte klimanøytral energi og være en pådriver for at ENØK-tiltak hensyntas i alle bygg.
- Kommunen skal sikre etterspørselen etter drikkevann for innbyggere og tilreisende med vann av forskriftsmessig drikkevannskvalitet. Drikkevannskildene skal sikres slik at forsyningen blir sikker og økonomisk forsvarlig.
- Kommunen skal behandle avløpsvann på en slik måte at helse- og miljøskader eller sjenerende forhold ikke oppstår.
- Veiene er et av de viktigste virkemidlene i distriktspolitikken. Veinettet er av stor betydning for å opprettholde bosettingen og for å legge til rette for en utvikling i de enkelte bygdene.

Faktatabell (KOSTRA)	**Sør-Aurdal**			**Kommune-gruppe**	Oppland	Landet u/Oslo
	2015	**2016**	**2017**			
Netto driftsutgifter i kr pr. km kommunal vei og gate.	75 354	78 347	84 082	84 533	109 252	129 446
Andel av befolkningen som er tilknyttet kommunal avløpstjeneste	43,1	34,3	34,4	-	67,2	82,8
Andel av befolkningen som er tilknyttet kommunal vannforsyning. Enhet : Prosent	27,1	27,4	27,5	-	69,1	82,8
Andel av de kommunale vannverkene som har sikkerhets- og beredskapsplan. Enhet: Prosent	100	100	100	-	93,5	95
Energikostnader for kommunal eiendomsforvaltning per kvadratmeter, konsern	135,8	146,8	161,8	114,7	125,6	110,4

Utgifter til vedlikeholds aktiviteter i kommunal eiendomsforvaltning per kvadratmeter, konsern	54,3	64,4	73,6	81,4	57,3	99,6
Samlet areal på formålsbyggene kommunen eier i kvadratmeter per innbygger, konsern	6,6	6,6	6,6	7,0 (6,6)	5,5	5,2

Tabell 1: *Viser hvordan Sør-Aurdal bruker forvalter siner ressurser mht. vei, vann, avløp og kommunale bygg, sammenliknet med landet og Oppland. Vi ser at energiforbruket pr. m2 i snitt har gått ned de to foregående årene, men at det har steget litt igjen i 2017 bla. ifm. endret fakturering av fastledd. Byggvedlikehold har blitt noe bedre,. Til slutt har vi betydelig mer formålsbygg pr innbygger enn både Oppland og landet.*

Nøkkeltall – økonomi (KOSTRA)	**Status 2016**	**Status 2017**	**Mål 2029**
Dekningsgrad – avløpstjenesten, i %	56	69	80
Dekningsgrad – vannforsyning, i %	88	83	100

Det er en målsetting å øke dekningsgraden for både vann- og avløpssektoren innenfor planperioden til Hovedplan for vann og avløp. Det er utfordrende å sette realistiske målsettinger både på kort og lang sikt, da vedtatt Hovedplan ikke er fulgt opp med bevilgninger og nødvendige vedtak i økonomiplanen. Ut fra manglende ressurser til gjennomføring av planen, er målsettingen foreløpig utsatt, men også redusert for avløpstjenesten i 2029.

Oppgaver og utfordringer i økonomiplanperioden:

- Kommunen har over flere år hatt en stram økonomi og dette har gitt kommunens bygg et betydelig etterslep på vedlikeholdet. De aller fleste bygg har en høy alder og mange har et behov for oppgradering eller vesentlig vedlikehold. Dette gir utfordringer. Det må prioriteres hvor man bruker vedlikeholdsmidlene ut fra langsiktige prioriteringer.
- 1. juli i 2015 inngikk vi fase 3 kontrakt gjennom den såkalte EPC (energisparekontrakten) på 12 kommunale bygg. Det ble gjennomført ca. 80 ENØK tiltak på disse byggene i 2013, med hovedhensikt å spare energiutgifter. Dette har ført til at vi har mye bedre kontroll over energiforbruket vårt. Samtidig har dette også bidratt til viktige tiltak mht. vedlikehold og byggets tilstand. Forventede energikostnader for 2019 er høyere enn for 2018 og det er derfor lagt inn en forventet økning her, men ca. 200' mindre enn vår kraftleverandør stipulerte pr. august/september 2018. Dette tilsvarer ca. 70' mer enn budsjett 2018.
- Vedlikeholdsplanen som ble vedtatt våren 2014 er et viktig arbeidsredskap for TD i arbeidshverdagen. Den danner både grunnlag for nye investeringer og planlagte tiltak på driftsbudsjettet. Vi er fremdeles ikke i mål med å nå et verdibevarende vedlikehold, men vi er på god vei både mht. planer og økonomi. Dette er ett svært viktig løft for kommunen og har stor betydning både mht. oversikt og kvaliteten over vedlikeholdstiltakene som nå utføres. I budsjett 2019 ligger det en del fra planen inne, men det merkes likevel at vedlikeholds-/oppgraderingsprosjekter har blitt skjøvet ut i tid

iht. plan, grunnet vedtatt stor investeringsportefølje i økonomiplanperioden. Noen av de større investeringstiltakene mht. bygg er Universell utforming som ligger foran oss, men mye ligger trolig utenfor økonomiplanperioden.

- I budsjettet for 2015 var det avsatt i snitt ca. 52 kr/m² til vedlikehold, og tilsvarende sum i budsjett for 2016 og 2017 var hhv. 89 kr/m² og 78 kr/m2. Budsjettallet for 2019 er 78 kr/m2 Kommunestyret vedtok i 2009, sak 005/09, Driftstilpasningsprosjekt, at «*I forhold til kriteriene for sunn kommuneøkonomi skal midler avsatt til bygningsmessig vedlikehold utgjøre 80 – 100 kr. pr. kvm. bygningsmasse som skal vedlikeholdes.*» Korrigerer vi disse tallene med konsumprisindeksen kommer vi til ca. 90 – 110 kr pr m². Tilsvarende normtall presentert gjennom eiendomsnettverk som Sør-Aurdal har vært med i, var budsjettbehovet til planlagt vedlikehold 125 kr pr m². Vedlikeholdspostene er ikke prisjustert for hverken 2018 eller 2019 og er dermed på 2017-nivå. Dermed er vi nærmere et riktig nivå enn for noen år siden, men det gjenstår noe for å komme opp på et verdibevarende vedlikehold.
- Nøkkeltall vedlikehold er forutsatt at bygget ikke har et vedlikeholdsetterslep, noe vi dessverre har på noen av våre kommunale bygg. For at ikke verdien på byggene skal reduseres bør ressurser til vedlikehold prioriteres også en periode fremover, med mindre man prioriterer å redusere antall m2 i drift.
- En del mindre investeringsprosjekter på skolebygg og barnehage er skjøvet ut i tid, for å avvente evt. videre vurdering av tjenestestruktur for å unngå feilinvesteringer.
- «Sør-Aurdalshallen» er tatt inn med noe oppvarmingskostnader på slutten av 2019 (80')
- Det er ifm. driftsgjennomgangsprosjekt og tilpasning til framtidige behov forutsatt avhending av tidl. Leirskogen barnehage og evt. tilpasning av deler av boligmassen.
- I 2018 har det blitt utført en del mindre sommervedlikehold på vei enn planlagt grunnet nødvendig innsparing for å dekke inn andre kostnader. Veibudsjettet for 2019 er øket noe for å ta igjen litt av dette etterslepet.
- Det nye avløpsrenseanlegg i Bagn sto ferdig våren 2015. Dette er et viktig løft for det ytre miljøet i kommunen, samt arbeidsmiljøet for de ansatte. Anlegget har fungert godt og med istandsatt rejektvannsbasseng vil stabiliteten forventes enda bedre ved mottak av tilkjørt avløp fra tette tanker (hytteavløp). Dette ble gjennomført prøvemottak i 2017 og 2018 som ser lovende ut.
- Hovedplan for vann og avløp ble vedtatt primo 2016. Viktige prioriteringer i planen er bl.a. nye tilkoblinger (i henhold til politisk vedtak i 2014), sikkerhet i vannforsyningen, dokumentasjon på dagens tilstand, plan for rehabilitering av ledningsnett og effektiv og god økonomi og styring framover. Selv om det i planvedtaket lå inne en forutsetning om 100 % stilling til gjennomføring av arbeidet, er det p.t. ikke avsatt midler til en egen stilling til dette, men ved omprioriteringer ifm. driftsgjennomgangen planlegges det å starte på deler av planen ila. 2019 med en opptrapping på investering utover i planperioden. Dette fører til at tiltakene og planen blir forskjøvet i tid, da det er begrenset hvilke nye tiltak plan og teknisk greier å gjennomføre med den ordinære bemanningen.
- Det er lagt inn en marginal økning i gebyrinntekter VA utover indeksregulering for inndekning av bla. vannmålerkostnad og prioritering av ressurser. Deler av dette er ut fra mål om å øke antall abonnenter noe. Økning i VA-gebyr utover normal prisstigning på ca. 300 kr pr. abonnent pr. år. Det må forventes vesentlige økninger i VA-gebyrene utover i planperioden, men dette avventes til en revidering av gebyrreglementet for VA er klar.

INVESTERINGSPROGRAM

Samlet oversikt investeringsprosjekter

Tiltak (beløp i 1000 tuser		2019	2020	2021	2022
	Bygg, rehabilitering og nybygg				
01710	Bagn kyrkje	2 000			
01910	Tingvoll - kon	350			
02000	Sør-Aurdal id	91 000	12 000	-	
02010	Bagn skule, rehabilitering		3 850	3 300	
02610	Begnadalen s	200			
03400	Carporter hjemmetjenester		200		
03710	Sør-Aurdalsh	3 000			
03920	Hedalsheime	1 000			
04610	Radon-tiltak	150	150		
04700	Rekkehuset - rehabilitering			400	
05820	Reinli bhg to	280			
	Utstyr				
01600	Eiendomsark	2 500			
01620	Nødstrøm	440			
02811	HBUS - leke	250			
03300	SAH, utstyr	200			
04900	Bibliotektjenesten			150	150
	Vann, avløp, samferdsel				
05120	*Avløp hoved*	500	1 500	3 000	4 000
05410	Overvåking VA		600	300	
05600	Nye tilkoblin	250	250	250	250
05650	Rekkverk Dølvesvegen		250		
05720	Vannmålerpr	200			
05900	Trafikksikker	500	1 500	1 000	-
05920	Kommunale	600	1 500	1 000	
	Sum tiltak	**103 420**	**21 800**	**9 400**	**4 400**

KOMMENTARER

Bygg – rehabilitering og nybygg

01710 Bagn kyrkje

Det ble oppdaget omfattende råteskader på Bagn kyrkje. Dette har også ført til setningsskader. De mest omfattende skadene er knyttet til kirketårnet, som har kommet ut av stilling. Norconsult utarbeidet i 2016 en rapport som beskriver råteskadene, tiltak for utbedring og et kostnadsoverslag. Opprinnelig kostnadsoverslag var på 7 mill kr. Arbeidet ble påbegynt i 2018

med beregnet kostnad dette året på 3 mill kr. Prosjektet avsluttes i 2019 med kalkulert kostnad på 2 mill kr.

01910 Tingvoll – kontorlokaler
Bygningsmessige tilpasninger på Tingvoll – herunder kontor til kommunepsykolog og ny fastlege.

02000 Sør-Aurdal idrettshus
Prosjekt Sør-Aurdalshallen ble i november 2017 lyst ut som samspillsentreprise, anbud viste en høyere kostnad enn vedtatt ramme. Gjennom samspillsfasen ble det foretatt endringer som reduserte byggekostnaden noe. Kommunestyret behandlet sak om Sør-Aurdalshallen i juni 2018 og vedtok at prosjektet skulle gjennomføres innenfor en kostnadsramme på 159 mill kr. Det ble deretter skrevet kontrakt med entreprenør Sanne-Hauglid. Byggearbeidene startet i august 2018 og avsluttes høsten 2019.

02010 Bagn skule – rehabilitering
Et konsulentfirma gjorde i 2013 en tilstandsvurdering og forstudie av Bagn skule. Det ble også laget en forstudie. Hensikten med dette var å framskaffe en oversikt over opprustingsbehov og å få vurdert bygningens egnethet og størrelse sett i forhold til elevtall og ansatte. Når bygningens alder – og begrensede vedlikehold – tas i betraktning er den tekniske tilstanden bedre enn forventet. Men eksempelvis kan nevnes at elektriske installasjoner i deler av bygget må skiftes i sin helhet. Det er også nødvendig å endre rominndeling for at bygget skal fungere best mulig.

02610 Begnadalen skole – brannsikring
Det mangler brannskille mellom barnehage og lærerrom, samt mot ventilasjonsrom på loft.

03400 Carporter hjemmetjenesten
Det er behov for ytterligere 2 carporter for hjemmetjenesten.

03710 Sør-Aurdalsheimen – tak
På grunn av ising må shingelen fjernes og nytt tak legges for å lage lufting.

03920 Hedalsheimen - ombygging
Bygge om 3 leiligheter til 2. Bakgrunnen er omstrukturering i tjenester og at det er etterspørsel etter leiligheter som er egnet for ektepar.

04610 Radon – tiltak
Målinger av radonkonsentrasjonen i kommunale bygg viser at det er behov for å gjennomføre tiltak i noen bygg. Radontiltak er allerede gjennomført i noen bygg, dette bør videreføres i 2019.

04700 Rekkehuset – rehabilitering
Total renovering utvendig, skifte vinduer og rehabilitere bad.

05820 Reinli barnehage - toalett
På grunn av alt for liten kapasitet og uheldig plassering må det etableres flere toalett.

Utstyr

01600 Eiendomsarkiv – digitalisering
Kommunestyret vedtok 06.11.14 at kommunens eiendomsarkiv skal digitaliseres. Eiendomsarkivet utgjør 111 hyllemeter.

01620 Nødstrøm
Kabling for nødstrømsaggregat på noen kommunale bygg. Innkjøp av ett nødstrømsaggregat.

02811 HBUS - lekeapparater
Fornye og forbedre lekeapparater også med bakgrunn i HMS-krav. Frivillige lag arbeider i tillegg med å etablere en aktivitetspark i tilknytning til skolen.

03300 SAH - utstyr
Utskifting av utstyr på Sør-Aurdalsheimen.

04900 Bibliotektjenesten
"Meråpent bibliotek" - ut over vanlig åpningstid. Lånekort benyttes som dørnøkkel. Kunden registrerer sjøl lån elektronisk. Bedre tilbud til publikum.

Vann, avløp, samferdsel

05120 Hovedplan avløp
Med bakgrunn i vedtatt hovedplan VA planlegges en delvis gjennomføring, med prioritet på de mest lønnsomme og prioriterte investeringene, bla. tilkobling av randsoner og noen nødvendige administrative planer. I økonomiplanperioden legges det opp til et oppstartsår i 2019 med kun 500' og videre investeringsprogram på 9 mill i planperioden, samtidig som det må planlegges med en videreføring på antatt 4,5 mill i 2023 . Ambisjonsnivået må vurderes i planperioden basert på vedtatte investeringsplaner, gebyrregulativ ift. dekningsgrad og endrede forutsetninger.

05410 Overvåking VA
Etablering av felles overvåkningsplattform for vannforsyning og pumpestasjoner. Inkl. tilrettelegging i pumpestasjoner.

05600 Nye tilkoblinger vann/avløp
For at kommunen skal kunne dekke klargjøringskostnader og mindre ombygginger ved tilkobling av nye tilfeldige abonnenter. Investeringen er tenkt å ta høyde for noen få tilkoblinger hvert år.

05650 Rekkverk Dølvesvegen
Sikring av utsatt parti langs vegen.

05720 Vannmålerprosjekt
Innføre krav om vannmåler hos alle kunder jfr. Hovedplan VA. Mulighet for bedre kontroll på lekkasjer og at kundene betaler for hva de får levert. Videreføring av prosjekt fra 2018.

05900 Trafikksikkerhetsplan
Tiltak for myke trafikanter i Dalagata prioritert i 2019 og 2020, gjennomføres med bakgrunn i

nylig vedtatt reguleringsplan. Tiltaket er prioritert som prosjekt nr. 2 i vedtatt Trafikksikkerhetsplan. Videre i økonomiplanperioden prioriteres andre tiltak med bakgrunn i Trafikksikkerhetsplanen. Det er aktuelt å søke om tilskudd for gjennomføring av tiltak (KTS-midler).

05920 Kommunale veger
Prosjekt for generell oppgradering av kommunale veger med fokus på å utbedre de dårligste strekkene på særlig utsatte veger, samt noe nytt fastdekke/asfalt på områder som har vært planlagt, men ikke gjennomført tidligere. Må sees på som et helhetlig prosjekt som må gå over noe tid mtp. kapasitet og prioriteringer.

Finansiering av investeringer

Budsjettskjema 2A - investering (Tall i 1000 kr.)	**2017**	**2018**	**2019**	**2020**	**2021**	**2022**
Investeringer (Sum skjema 2B)	**11 119**	**69 124**	**103 420**	**21 800**	**9 400**	**4 400**
Utlån og forskutteringer	800	400	400	400	400	400
Kjøp av aksjer og andeler	868	868	945	945	945	945
Avdrag på lån	250	288	288	288	286	286
Dekning av tidligere års udekket	0	0	0	0	0	0
Avsetninger	0	0	0	0	0	0
Årets finansieringsbehov	**13 037**	**70 680**	**105 053**	**23 433**	**11 031**	**6 031**
Finansiert slik:						
Bruk av lånemidler	-10 311	-46 366	-59 292	-14 910	-5 130	-4 770
Herav:						
Lån til videreutlån (Husbanken)	*-400*	*-400*	*-400*	*-400*	*-400*	*-400*
Lån med rentekompensasjon	*0*	*0*	*0*	*0*	*0*	*0*
Lån til investeringer VAR	*-2 444*	*-1 264*	*-3 650*	*-2 950*	*-4 050*	*-4 250*
Lån til andre investeringer	*-7 467*	*-44 702*	*-55 242*	*-11 560*	*-680*	*-120*
Inntekter fra salg av anleggsmidler	-294	0	0	0	0	0
Tilskudd til investeringer	0	-1 300	-7 834	-3 400	-3 500	0
Kompensasjon for merverdiavgift	-1 604	-15 358	-20 494	-3 890	-1 170	-30
Mottatte avdrag på lån/refusjoner	-118	-288	-288	-288	-286	-286
Andre inntekter	0	0	0	0	0	0
Sum ekstern finansiering	**-12 327**	**-63 312**	**-87 908**	**-22 488**	**-10 086**	**-5 086**
Overført fra driftsbudsjettet	-577	-868	-945	**-945**	**-945**	**-945**
Bruk av avsetninger	-133	-6 500	-16 200	0	0	0
Sum finansiering	**-13 037**	**-70 680**	**-105 053**	**-23 433**	**-11 031**	**-6 031**
Udekket (-)/udisponert	**0**	**0**	**0**	**0**	**0**	**0**